

โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มที่ 2
(ร้อยเอ็ด สกลนคร ขอนแก่น หนองบัวลำภู เลย และนครราชสีมา)

โครงการการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
เรื่อง ร่องรอยอารยธรรมขอมในอำเภอนามทะเลสอ ด้านขุนทดและเทพารักษ์

โดย
ปนัดดา พงศ์มาลี
ชนกานต์ นัคสันเทียะ
อรุณศรี ศรีแก้ว

โรงเรียนนามทะเลสอ อำเภอนามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา
(สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครราชสีมา เขต 5)

กันยายน 2553

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มที่ 2
(ร้อยเอ็ด สกลนคร ขอนแก่น หนองบัวลำภู เลย และนครราชสีมา)

โครงการการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
เรื่อง ร่องรอยอารยธรรมขอมในอำเภอขามทะเลสอ ด้านขุนทดและเทพารักษ์

คณะผู้วิจัย

1. นางสาวปนัดดา พงศ์มาลี	หัวหน้าโครงการ
2. นางชนกานต์ นัคสันเทียะ	ผู้ร่วมวิจัย
3. นางอรุณศรี ศรีแก้ว	ผู้ร่วมวิจัย
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ	ที่ปรึกษา
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาติ มณีโชติ	ที่ปรึกษา
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ	ที่ปรึกษา

ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มที่ 2
(ร้อยเอ็ด สกลนคร ขอนแก่น หนองบัวลำภู เลย และนครราชสีมา)

(ความเห็นในรายงานผลการดำเนินโครงการเป็นของผู้วิจัยสกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กันยายน 2553

กิตติกรรมประกาศ

การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่อง ร่องรอยอารยธรรมขอมในอำเภอขามทะเลสอ ด้านขุนทดและ เทพารักษ์ เป็นการถอดองค์ความรู้เกี่ยวกับ ร่องรอยอารยธรรมขอม จาก 4 ชุมชนคือ บ้านน้ำคำ ตำบลโป่งแดง บ้านพันดุง ตำบลพันดุง อำเภอขามทะเลสอ บ้านปราสาท ตำบลหินดาด บ้านสระพัง ตำบลบ้านเก่า อำเภอด่านขุนทด และบ้านหนองแวง อำเภอเทพารักษ์ จังหวัดนครราชสีมา

รายงานการสังเคราะห์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยรับความร่วมมือจากหลายส่วน ได้แก่ ได้รับการสนับสนุนและกำลังใจจากผู้อำนวยการ ประเสริฐ ศิลปะ ผู้อำนวยการโรงเรียนขามทะเลสอวิทยา ได้รับคำปรึกษาที่ดียิ่งจากอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง 3 ท่าน จึงขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาติ มณีโชติ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฐม หงส์สุวรรณ ทีมที่ปรึกษาที่ให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางการสังเคราะห์งาน ขอขอบคุณ อาจารย์ทม เกตุวงศา และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้โอกาสได้ทำงานดี ๆ มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้ต่อเนื่องเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น

ขอขอบคุณทีมวิจัยประวัติศาสตร์ เรื่องร่องรอยอารยธรรมขอมในงามทะเลสอ โดยมี นายไกรสร ประเสริฐสันติสุข เป็นหัวหน้าทีม ซึ่งผลงานของกลุ่มวิจัยกลุ่มนี้มีส่วนอย่างยิ่งให้ทีมงานได้รับโอกาสสนับสนุนให้สังเคราะห์องค์ความรู้ในครั้งนี้ สามารถขยายผล และพัฒนาเป็นสื่อ “ละครประวัติศาสตร์” เป็นองค์แรก ใน 5 องค์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่แสดงในงานพี่น้องท้องถิ่น เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2553 ที่ผ่านมา

ขอขอบคุณคุณตาลับ ยศสันเทียะ คุณตาเกิด เดียขุนทดและชาวบ้านปราสาท ขอขอบคุณ คุณครูยุพิน พัฒนที่ปรึกษาและทีมวิจัยปราสาทบ้านปราสาท โรงเรียนพงษ์ศิริวิทยา ขอขอบคุณผู้อำนวยการ วีระพงษ์ ดัดสันเทียะ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองแวง ที่อนุเคราะห์นำไปเก็บข้อมูลและให้ข้อมูล ขอขอบคุณชาวบ้านทั้ง 4 ชุมชนคือ บ้านน้ำคำ บ้านพันดุง อำเภอขามทะเลสอ บ้านปราสาท ตำบลหินดาด บ้านสระพัง ตำบลบ้านเก่า อำเภอด่านขุนทด และบ้านหนองแวง อำเภอเทพารักษ์ที่ให้ข้อมูลเป็นอย่างดี ขอขอบคุณ นางสาวชนิษฐา เกือบพลกรัง นายพีระพันธ์ ภูสมศรี นายพิเชษฐ์ มะลิกุล นักเรียนโรงเรียน ขามทะเลสอวิทยา นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 ที่มีส่วนในกระบวนการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและทำให้ผู้เรียนเข้าใจวิธีการทางประวัติศาสตร์เพิ่มมากขึ้น

คุณความดีที่เกิดจากการสังเคราะห์งานนี้ ขออุทิศให้กับบิดา-มารดาของทีมวิจัย ตลอดจนวงการ ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เกิดพลังในการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคตอันใกล้

ทีมวิจัย

บทคัดย่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลุ่มที่ 2

(ร้อยเอ็ด สกลนคร ขอนแก่น หนองบัวลำภู เลย และนครราชสีมา)

โครงการการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

เรื่อง (ภาษาไทย) ร่องรอยอารยธรรมขอมในอำเภอกาฬสินธุ์และเทพารักษ์

(ภาษาอังกฤษ) Traces the historical evidence of Khmer civilization
at Khamtalesor Dankhunthod and Thepharak

คณะผู้วิจัย นางสาวปนัดดา พงศ์มาลี นางชนกานต์ นัคนันท์ และ นางอรุณศรี ศรีแก้ว

ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาติ มณีโชติ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ

ปีที่พิมพ์ 2553

โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่อง ร่องรอยอารยธรรมขอม ในอำเภอกาฬสินธุ์และเทพารักษ์ขึ้นนี้ เป็นการสังเคราะห์เกี่ยวกับร่องรอยการรับอิทธิพลอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อำเภอกาฬสินธุ์และเทพารักษ์ โดยมีพื้นที่ศึกษาใน 4 ชุมชน เพื่อถอดองค์ความรู้เกี่ยวกับร่องรอยหลักฐานการรับอิทธิพลของอารยธรรมขอมที่หลงเหลือ สภาพการรับรู้ของผู้คน ระบบคิดและการให้คุณค่าต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุจากอดีตสู่ปัจจุบัน วิเคราะห์ความสัมพันธ์การเชื่อมโยงกับปราสาทหินสำคัญในจังหวัดนครราชสีมา การสร้างความเป็นอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนท้องถิ่น และการอยู่ร่วมโบราณสถาน โบราณวัตถุในปัจจุบันและอนาคตของพื้นที่ศึกษา

จากการศึกษาพบว่า ในเขตอำเภอกาฬสินธุ์และเทพารักษ์ มีร่องรอยโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการรับอิทธิพลมาจากอารยธรรมขอม ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 15-18 มายาวนาน พบปราสาทขอม ธรรมศาลา ทับหลัง และรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ฮินดู พระพุทธรูป ทวารบาลและซากเมืองโบราณ ตลอดจนด้านการเล่าขานถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

ชาวบ้านทั้ง 4 ชุมชน ที่มีการรับรู้ ในชุมชนมีร่องรอยอารยธรรมขอมทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุอยู่ในชุมชน และมีความรับรู้ว่ามีอายุใกล้เคียงกันกับปราสาทสำคัญของจังหวัดนครราชสีมา นั่นคือปราสาทหินพิมาย และกลุ่มปราสาทในอำเภอสว่างแดนดิน จากการศึกษพบว่าชาวบ้านทั่วไปรับรู้และภาคภูมิใจที่มีโบราณสถานในชุมชน แต่ระบบคิดให้คุณค่า พัฒนาหรือบูรณะให้เป็นที่ยอมรับเหมือนปราสาทหินพิมายนั้นมีอยู่เฉพาะในความคิดของแกนนำชุมชน ส่วนกลุ่มชาวบ้านทั่วไปให้คุณค่า

โบราณสถานเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และประกอบพิธีกรรม ยังไม่มีชุมชนใดสร้างหรือพัฒนาให้เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น แต่สามารถการอยู่ร่วมกับโบราณสถานอารยธรรมขอมได้โดยไม่มีการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเป็นประโยชน์กับชุมชนในอนาคต

คำสำคัญ (Keywords) : อารยธรรมขอม (Khmer civilization)

อารยธรรม (Civilization) หมายถึง สิ่งที่สังคมมนุษย์ สังคมกันมาเป็นเวลานาน ได้รับการถ่ายทอด และ สืบต่อกันมาจนกลายเป็นสังคม ชุมชนที่มีวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น จนมีความซับซ้อนของสังคมมนุษย์ เช่น ความสามารถในการด้านเกษตรกรรม ความสามารถในการจัดสรรแรงงาน หรือการมีประชากรอาศัยในชุมชนมากพอที่จะก่อตั้งเป็นเมือง อารยธรรมอาจใช้รวมความถึงการประสบความสำเร็จของมนุษย์และการขยายถิ่นฐาน

“ขอม” (Khmer) ชื่อนี้มีที่มาหลายความเชื่อ แต่ที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดคือ ขอมเป็นชื่อทางวัฒนธรรมที่ใช้เรียกกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ชนชาติ หากเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่รับวัฒนธรรมอื่นๆ จากชมพูทวีปแล้วภายหลังเปลี่ยนเป็นพุทธมหายาน ใช้อักษรขอมในการจดจารึก(จิตรภูมิศักดิ์) คำว่า "ขอม" ถูกใช้เรียกกลุ่มคนโดยรวม คำว่า ขอม ปรากฏในจารึกวัดศรีชุม สุโขทัย 2 แห่ง ระบุชื่อ ขอมสพาด โขลญลัมพ คนกลุ่มนี้รวมถึงชนชาติเขมรและรัฐเครือญาติทั้งหมด รวมทั้งละโว้ ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นอยุธยาศรีรามเทพนครด้วย มากกว่าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เช่นการถือว่าขอมเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่ง ที่เคยแผ่อำนาจมาครอบครองดินแดนในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงสุโขทัย มีอำนาจปกครองเหนือชาวไทยโบราณ

สุจิตต์ วงษ์เทศ นักวิชาการแห่งสำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม ก็เสนอว่า ขอม ในที่นี้น่าจะหมายถึงคนในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ต่อสู้ชิงความเป็นใหญ่กับคนทางเหนือ ขอมใช้เรียกคนเมืองละโว้หรือลพบุรี เมืองใหญ่เก่าแก่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและต่อมาจึงเรียกรวมไปถึงเมืองอยุธยาศรีรามเทพนคร ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของอยุธยา

โดยสรุป คำว่า ขอม เป็นคำเรียกคน มีความหมายทางวัฒนธรรมและมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา

อารยธรรมขอม (Khmer Civilization) ในที่นี้จึงหมายถึง ความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรมที่เกิดจากความเชื่อ และได้สร้างโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและคติตามศาสนา ที่ชนกลุ่มหนึ่งนับถือศาสนาฮินดูจากชมพูทวีปแล้วภายหลังเปลี่ยนเป็นพุทธมหายาน และสังคมนั้นมาเป็นเวลานาน ถ่ายทอด และสืบต่อกันมาเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น มีการแผ่ขยายอิทธิพลความเจริญรุ่งเรืองไปยังดินแดนต่าง ๆ ของภาคอีสาน ตลอดจนภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งมีร่องรอยหลักฐานความเจริญกระทั่งปัจจุบันเป็นปราสาทหินน้อยใหญ่ ถู ปรางค์ และรูปเคารพต่าง ๆ ร่องรอยความเจริญก้าวหน้านี้เรียกว่า อารยธรรมขอม

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
1 บทนำ	
2 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการรับอิทธิพลอารยธรรมขอม	1
ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานขอมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	2
อารยธรรมขอมในจังหวัดนครราชสีมา	7
3 ประวัติศาสตร์โบราณสถาน โบราณวัตถุและความสัมพันธ์กับโบราณสถาน	12
โบราณวัตถุในพื้นที่ศึกษาและโบราณสถานสำคัญในจังหวัดนครราชสีมา	
ประวัติศาสตร์โบราณสถาน โบราณวัตถุในอำเภอลำทะเมนชัย	13
ประวัติศาสตร์โบราณสถาน โบราณวัตถุในอำเภอด่านขุนทด เทพารักษ์	16
ร่องรอยโบราณสถาน โบราณวัตถุในอำเภอเทพารักษ์	22
4 การรับรู้ของผู้คนเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตามแบบอารยธรรมขอม	25
จากอดีตสู่ปัจจุบัน	
5 การสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นและการอยู่ร่วมกันกับอารยธรรมขอมของผู้คน	29
ในอำเภอลำทะเมนชัย อำเภอด่านขุนทดและเทพารักษ์ในปัจจุบันและอนาคต	33
ความสัมพันธ์ของโบราณสถาน โบราณวัตถุกับปราสาทสำคัญในจังหวัด	
นครราชสีมาคือ ปราสาทพิมาย และกลุ่มปราสาทหินอำเภอสูงเนิน	
บรรณานุกรม	35
ภาคผนวก	36
ภาพกิจกรรมการเก็บข้อมูลภาคสนาม	37
ประวัติคณะวิจัย	38

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงแผนที่จังหวัดนครราชสีมา และ 3 อำเภอที่เป็นพื้นที่ศึกษาสังเคราะห์	3
ภาพที่ 2 ปราสาทหินพิมาย	10
ภาพที่ 3 แผนที่แสดงเส้นทางการคมนาคมเชื่อมต่อระหว่างอำเภอและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ	11
ภาพที่ 4 แผนที่อำเภอขามทะเลสอ	12
ภาพที่ 5 แผนที่แสดงพื้นที่วิจัย ร่องรอยอารยธรรมขอมในขามทะเลสอ	13
ภาพที่ 6 โบสถ์เก่าวัดน้ำฉ่า	13
ภาพที่ 7 ทำน้ำฉ่า ก้นลำน้ำบริบูรณ์	14
ภาพที่ 8 พระพุทธรูปภายในอุโบสถไม้หลังเก่า	14
ภาพที่ 9 ทับหลังพระนารายณ์บนหน้ากาล	14
ภาพที่ 10 ทับหลังพระนารายณ์บนหน้ากาล	14
ภาพที่ 11 ทับหลังกวนเกษียรสมุทร ศิลปะแบบนครวัด	14
ภาพที่ 12 ภายในอุโบสถ แสดงพระพุทธรูปแบบต่าง ๆ	14
ภาพที่ 13 ทวารบาลรูปลิงหน้าโบสถ์ ใบเสมา และทวารบาลภายในโบสถ์เก่า	15
ภาพที่ 14 ใบเสมาหินบ้านพันดุง ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิรวงศ์	15
ภาพที่ 15 ใบเสมาหินบ้านพันดุง ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิรวงศ์	15
ภาพที่ 16 คุณตาไพรวัลย์ แกนนายาได้ใบเสมากลับคืน	15
ภาพที่ 17 คุณตาหมั่น กำปิงสันเทียะ แกนนายาได้ใบเสมากลับคืน	15
ภาพที่ 18 ภาพแสดงการแบ่งเขตการปกครองอำเภอด่านขุนทด	17
ภาพที่ 19 ปราสาทหินบ้านปราสาท	18
ภาพที่ 20 ด้านหลังตัวปราสาทซึ่งก่ออิฐถือปูน	18
ภาพที่ 21 ชิ้นส่วนทับหลังหินทรายที่ไม่ได้แกะสลัก	18
ภาพที่ 22 ซากอิฐด้านข้างของปราสาท	18
ภาพที่ 23 ด้านหน้าตัวปราสาทหิน	18
ภาพที่ 24 ยอดปราสาทที่ทำจากหินทรายเป็นรูปกลีบบัว	19
ภาพที่ 25 ยอดปราสาทที่ทำจากหินทรายเป็นรูปกลีบบัว	19
ภาพที่ 26 คุณตาลับ ยศสันเทียะกับยูววิชัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและครู ยุพิน พัดพา	19
ภาพที่ 27 พระพุทธรูปปางนาคปรก 2 องค์ และพระพุทธรูปปางสมาธิ	20
ภาพที่ 28 บางส่วนของใบเสมา ฐาน โยนี แท่งหิน และฐานดอกบัว	20

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 29 พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระรัตนตรัยมหายาน พระปรัชญาปารมิตา	21
ภาพที่ 30 คุณตาเกิด เดียขุนทดและพระสิทธิพงษ์ ปิยวรรณ โณ	21
ภาพที่ 31 พระพุทธรูป ใบเสมานินและศิลาจารึก วัดจบกอ ต.บ้านเก่า อ.ด่านขุนทด	22
ภาพที่ 32 แฉกการแบ่งเขตการปกครองอำเภอเทพารักษ์	22
ภาพที่ 33 โนนพระและแท่นพระ เมืองจำปาศนคร ที่บ้านหนองแขว	22
ภาพที่ 34 โนนพระและแท่นพระ เมืองจำปาศนคร ที่บ้านหนองแขว	22
ภาพที่ 35 โนนพระและแท่นพระ เมืองจำปาศนคร ที่บ้านหนองแขว	22
ภาพที่ 36 การแสดงละครประวัติศาสตร์ ชุด จำปาศนคร ของโรงเรียนขามทะเลสอวิทยา	32

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

เมื่อพูดถึง “อารยธรรมขอม” ผู้คนทั่วไปมักจะนึกถึงปราสาทหินที่กระจายอยู่มากมายตามจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน และกลายเป็นคำขวัญประจำจังหวัดของหลายจังหวัด โดยเฉพาะในเขตอีสานใต้ ได้แก่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ เรื่อยไปจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี

บรรดาจังหวัดในเขตอีสานใต้ นครราชสีมา นับเป็นจังหวัดที่มีร่องรอยหลักฐานการตั้งเมืองโบราณ และร่องรอยการรับอิทธิพลของอารยธรรมขอมโบราณมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ มีศิลปะแบบขอมซึ่งได้แก่ ปราสาทหิน ปรangk ภู พระธาตุ 36 แห่ง และมีเมืองโบราณ จำนวน 192 แห่งซึ่งมากเป็นอันดับหนึ่งของภาค ร่องรอยโบราณสถาน โบราณวัตถุจำนวนมากเหล่านี้ ได้เป็นหลักฐานฉายส่องอดีตกาล และเป็นเครื่องบ่งบอกว่าบริเวณแถบนี้เป็นบริเวณที่บรรพบุรุษเลือกตั้งถิ่นฐานมาช้านานกว่าพันปี ทั้งร่องรอยปราสาทหินน้อยใหญ่ ภู ปรangk ธรรมศาลาหรือที่พักคนเดินทาง เหล่านี้ บอกเล่าถึงความยิ่งใหญ่อลังการของเมืองโบราณในลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนกระทั่งปัจจุบัน และที่สุดยอดที่สุดคือ มหาปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ และกลายเป็นหนึ่งในคำขวัญของจังหวัดที่ว่า “เมืองหญิงกล้า ผ้าไหมดี หมี่โคราช ปราสาทหิน ดินด่านเกวียน” กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด และเป็นประตูสู่อีสาน และประตูสู่เส้นทางตามรอยอารยธรรมขอมโบราณอื่น ๆ ในเขตอีสานใต้นั่นเอง

ปราสาทหินพิมายในปัจจุบันกลายเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ และเป็นที่มาของรายได้สำคัญส่วนหนึ่งของชาวอำเภอพิมาย มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อและจัดเป็นประจำต่อเนื่องทุกปีในเทศกาล “เที่ยวพิมาย” ชาวอำเภอพิมายได้ใช้ปราสาทหินพิมายให้กลายเป็นอัตลักษณ์และเป็นตัวตนคนเมืองพิมายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต่อมาเป็นต้นแบบการศึกษาประวัติศาสตร์และยูเนสโกแห่งแรกของจังหวัดนครราชสีมา อีกทั้งยังเป็นต้นแบบขยายแนวคิด กระตุ้นและสร้างกระแสการอนุรักษ์พัฒนาโบราณสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยว ไปยังเขตอำเภอสูงเนินในเทศกาลกินข้าด้วยชุมชนเพื่อชุมชนได้เป็นอย่างดี

ร่องรอยการรับอิทธิพลและความรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมในจังหวัดนครราชสีมา ไม่ได้มีเพียงปราสาทหินพิมาย และกลุ่มปราสาทหินอำเภอสูงเนินเท่านั้น ทั้งจังหวัดนครราชสีมา ยังมีปราสาทขอมขนาดเล็ก อาทิ ปราสาทหินพนมวัน และปรากฏอโรคยศาลาหรือที่พักคนเดินทางมากถึง 36 แห่ง กระจายอยู่ในหลายอำเภอทั้งกลุ่มปราสาทหินเขตอำเภอสูงเนิน ครอบิรี ประทายและอื่น ๆ

ผลจากการทำการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของทีมผู้วิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องราวของการรับอิทธิพลอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อำเภอขามทะเลสอ ด้านขุนทดและเทพารักษ์ จังหวัดนครราชสีมา พบว่าก่อนหน้าผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิจัย มีผู้น้อยมากที่มีความคิดและเชื่อว่าแถบนี้จะมีซากโบราณสถาน โบราณวัตถุสมัยขอมปรากฏอยู่ ทั้งนี้เพราะแถบ 3 อำเภอโดยเฉพาะอำเภอขุนทดและเทพารักษ์มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่สูง ขาดแคลนน้ำ ซึ่งไม่เหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานมาช้านานกว่าพันปี

หากแต่เมื่อทีมผู้วิจัยโรงเรียนพงษ์ศิริวิทยาลงพื้นที่ศึกษา พบว่า มีร่องรอยโบราณสถาน โบราณวัตถุกระจายอยู่หลายหมู่บ้าน คือ บ้านปราสาท ตำบลหินดาด อำเภอขุนทด และทีมโรงเรียนขามทะเลสอวิทยาพบร่องรอยหลักฐานอารยธรรมขอมที่บ้านน้ำจ๋า ตำบลโป่งแดง และบ้านพันดุง ตำบลพันดุง อำเภอขามทะเลสอ นอกจากนี้ยังพบร่องรอยบางส่วนที่เขตอำเภอเทพารักษ์ด้วย รวมเป็น 4 ชุมชนที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานการรับอิทธิพลของอารยธรรมขอมซึ่งพบว่ามีร่องรอยไม่แพ้เขตอำเภออื่น ๆ คือ ปรากฏหลักฐานชิ้นส่วนของซากเมืองโบราณ “จำปาศนคร” ที่บ้านหนองแวง ซากปราสาทหินบ้านปราสาท อำเภอขุนทด พบทับหลังกวนเกษียรสมุทร ทับหลังพระนารายณ์บนหน้ากาล ฐานโยนิ ทวารบาลและพระพุทธรูปที่วัดบ้านน้ำจ๋า ซึ่งในอดีตเป็นธรรมศาลาหรือที่พักคนเดินทาง สันนิษฐานว่าผ่านไปยังเมืองละโว้ และพบหลักศิลาจารึกบ้านพันดุง ตำบลพันดุง อำเภอขามทะเลสอ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิรุฬค์

จากเหตุผลข้างต้น เป็นเหตุผลที่ทำให้ทีมผู้วิจัยต้องการศึกษาและสังเคราะห์ว่ามีร่องรอยหลักฐานการรับอิทธิพลของอารยธรรมขอมในเขตอำเภอขามทะเลสอ อำเภอขุนทดและเทพารักษ์อย่างไร ร่องรอยอารยธรรมขอมที่หลงเหลือเป็นรูปแบบใดบ้าง ผู้คนในเขตอำเภอดังกล่าวมีสภาพการรับรู้และเข้าใจประวัติความเป็นมาระดับใด และพวกเขามีระบบคิดและการให้คุณค่าต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นอย่างไรในแต่ละช่วงเวลาจากอดีต สู่ปัจจุบัน โบราณสถาน โบราณวัตถุดังกล่าวมีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกับปราสาทหินแห่งอื่นในโคราชเช่น ปราสาทหินพิมาย และกลุ่มปราสาทหินในอำเภอสูงเนินหรือไม่ อย่างไร ทั้งในอดีต และปัจจุบัน ในแต่ละชุมชนมีกระบวนการสร้างความเป็นอัตลักษณ์และความเป็นตัวตนคนท้องถิ่นหรือไม่อย่างไร ผู้คนยุคปัจจุบันกับโบราณสถาน โบราณวัตถุอารยธรรมขอมอยู่ร่วมกันอย่างไร มีแนวความคิดที่จะอยู่ร่วมหรือพัฒนาโบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นเพื่อปัจจุบันและอนาคตต่อตนเองและชุมชนอย่างไร

ภาพ 1 แสดงแผนที่จังหวัดนครราชสีมา และ 3 อำเภอที่เป็นพื้นที่ศึกษาสังเคราะห์

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการรับอิทธิพลอารยธรรมขอม

ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากสมัยหินเก่าและหินกลาง ถึงสมัยหินใหม่ ผลผลิตที่สำคัญที่สำคัญได้แก่ เกลือสินข้าว มีการติดต่อกับกลุ่มชนที่รับวัฒนธรรมอินเดียจนถึงยุคโลหะ พัฒนาวิถีชีวิตไปสู่ความเป็นสังคมเมือง สมัยประวัติศาสตร์ในเวลาต่อมา

ผศ.สมชาติ มณีโชติ ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมอีสานจากหลักฐานโบราณคดีของอีสาน ถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนที่เป็นบรรพชนชาวอีสานในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ดังร่องรอยหลักฐานประเภทศิลปะ โบราณวัตถุมีอายุไม่น้อยไปกว่า 14,000 ปีผ่านมาแล้ว ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จากสมัยหินเก่า หินกลาง หินใหม่ และสมัยโลหะ และพัฒนาวิถีชีวิตไปสู่ความเป็นสังคมเมืองสมัยประวัติศาสตร์ในเวลาต่อมา จากนั้นเข้าสู่สมัยวัฒนธรรมทวารวดี สมัยวัฒนธรรมแบบขอม (ขอม) ทั้งตามคติพราหมณ์ฮินดูมาถึงคติพุทธศาสนานิกายมหายาน สมัยรัฐไทยและปรับตัวของผู้คนหลากหลายกลุ่มให้เข้ากับสภาพแวดล้อม จนทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังที่มีหลักฐานเป็นมรดกตกทอดทั้งประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งประเพณี ความเชื่อมากมาย สืบทอดมาจนทุกวันนี้ ภาคอีสานจึงเป็นอาณาบริเวณที่มีมรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นอีกแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ยุคพัฒนาเป็นสังคมเมืองในราวพุทธศตวรรษที่ 5 ยุคนี้ชุมชนขนาดใหญ่มีการติดต่อและรับกับอารยธรรมที่สูงกว่าจากภายนอก เช่น อารยธรรมอินเดียในหลาย ๆ ด้าน เช่น การติดต่อค้าขาย การรับความรู้ทางวิชาการ และการรับคติความเชื่อทางศาสนาอันได้แก่ ศาสนาพุทธ และพราหมณ์ เข้ามาแทนคติการนับถือภูตผีและบรรพบุรุษตามแบบเดิม อิทธิพลอินเดียส่งผลให้มีการก่อตั้งเมืองต่าง ๆ จำนวนมากกว่า 200 เมือง แพร่กระจายกันอยู่อย่างแน่นมากในเขตลุ่มแม่น้ำชีและมูลในอีสานตอนใต้ ชุมชนโบราณในสมัยนี้มีการทำนาเกลือ รู้จักทำเครื่องมือเหล็กสำริด แล้วส่งผลผลิตเข้าไปในเมือง สมัยนี้เป็นสังคมที่มีการแบ่งแยกชนชั้นเป็นกลุ่มผู้ปกครอง นักบวช พ่อค้า เกษตรกร ช่างฝีมือ ฯลฯ

ต่อมารับวัฒนธรรมทวารวดีจากกลุ่มชนที่ใช้ภาษามอญที่แผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมเข้ามาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนแถบนี้ในราวพุทธศตวรรษที่ 13 ผ่านมาทางเมืองศรีเทพ เข้ามาสู่บริเวณที่ราบสูงโคราช หลักฐานทางโบราณคดีทั้งประเภทโบราณวัตถุ เช่น พระพิมพ์ดินเผา พระพุทธรูป

สถาปเจดีย์ รวมทั้งเสมาหิน และศิลาจารึก โบราณวัตถุสถานแบบทวารวดีสร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนานิกายเถรวาท มีแผ่นเสมาหินแสดงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนา

ขณะเดียวกันช่วงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15-16 เป็นช่วงที่อิทธิพลศิลปวัฒนธรรมแบบเขมรจากเมืองพระนครแห่งอาณาจักรกัมพูชาโบราณ ก็เผยแพร่อิทธิพลเข้ามาถึงในบริเวณภาคอีสานด้วย จึงทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมแบบทวารวดีกับวัฒนธรรมแบบเขมร

อารยธรรมขอม(วัฒนธรรมแบบเขมร)

อารยธรรมขอมและขอมคือใคร ใช่ว่าในปัจจุบันหรือไม่ ณ วันนี้ ยังเป็นปริศนาและเป็นเรื่องให้นักวิชาการไทยบางคนถกเถียง แลกเปลี่ยนทัศนะและแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง

อารยธรรมขอม (Khmer Civilization) ในที่นี้จึงหมายถึง ความเจริญก้าวหน้า วัฒนธรรมที่เกิดจากความเชื่อ และได้สร้างโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและคติตามศาสนาที่ชนกลุ่มหนึ่งนับถือศาสนาฮินดูจากชมพูทวีปแล้วภายหลังเปลี่ยนเป็นพุทธมหายาน และสั่งสมกันมาเป็นเวลานาน ถ้ายทอด และสืบต่อกันมาเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น มีการแผ่ขยายอิทธิพลความเจริญรุ่งเรืองไปยังดินแดนต่าง ๆ ของภาคอีสาน ตลอดจนภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งมีร่องรอยหลักฐานความเจริญกระทั่งปัจจุบันเป็นปราสาทหินน้อยใหญ่ กู่ ปรางค์ และรูปเคารพต่าง ๆ ร่องรอยความเจริญก้าวหน้านี้เรียกว่า อารยธรรมขอม

แต่ไม่ว่าขอมจะเป็นใคร อิทธิพลของ “อารยธรรมขอม” ถือว่าทรงอิทธิพลและเรื่องอำนาจสูงสุดในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-19 ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นในเมืองไทยมาจนถึงทุกวันนี้ โดยเฉพาะบรรดาปราสาทหินทั้งหลายในแถบอีสานตอนใต้ ที่ถือเป็นอู่อารยธรรมขอมโบราณสำคัญของไทย ซึ่งเข้ามาโดยผ่านทางศาสนา ทั้งศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธมหายาน มีการสร้างปราสาทหินน้อยใหญ่ที่สำคัญคือ ปราสาทหินพิมาย ส่งผลให้จังหวัดนครราชสีมาเป็นถิ่นมหาปราสาท และเป็นแอ่งอารยธรรมขอมโบราณ ที่ถือว่ามีความสำคัญและร่องรอยที่แสดงถึงความรุ่งโรจน์รุ่งเรืองและทรงอิทธิพลสูงสุดของอารยธรรมขอมในประเทศไทย นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศรู้จักชื่อเสียงและเดินทางมาเยือนปราสาทหินพิมายกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและเป็นต้นแบบการศึกษาอารยธรรมขอมในภาคอีสาน

อาณาจักรขอมเรืองอำนาจและส่งอิทธิพลเหนือดินแดนภาคอีสานของไทย ตลอดพุทธศตวรรษที่ 15-18 ขอมยุคเมืองพระนครได้สร้างถนนหลวงจากเมืองพระนครไปยังบ้านเมืองเขตอิทธิพลหลายสาย มุ่งตรงมายังดินแดนภาคอีสานของไทยตัดตรงคิงมาจากเมืองพระนครเขมรต่ำ ขึ้นมายังแผ่นดินสูงหรือเขมรสูงแถบนครราชสีมา(เมืองพิมายศูนย์กลางอำนาจแถบนี้) บุรีรัมย์

สุรินทร์ ศรีสะเกษ และเชื่อมจากนครราชสีมาถึงเมืองลพบุรี แล้วแยกขึ้นไปทางเหนือจามลำนํ้าป่าสัก เพชรบูรณ์ พิษณุโลก สุโขทัยถึงศรีสัชนาลัย อีกสายหนึ่งมุ่งไปทางตะวันตกจากลพบุรีผ่าน สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรีไปสู่ศุภราชบุรี

อิทธิพลของอารยธรรมขอมได้สร้างปราสาทหินน้อยใหญ่มากมาย แบ่งตามลักษณะการใช้งานได้ 3 แบบ คือ ปราสาทที่เป็นเทวสถาน จะใช้ประดิษฐานเทวรูปและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเภทที่ 2 คือ อโรคยาศาลา หรือโรงพยาบาล ประดิษฐานพระโพธิสัตว์ไภสัช ครุไวฑูรย์ ประภา ผู้ประทานความไม่มีโรคให้แก่ประชาชน และธรรมศาลาหรือบ้านมีไฟ เป็นสถานที่แรมคืนของผู้จาริกแสวงบุญและผู้เดินทางรอนแรมและพักอาศัยเชื่อมต่ออยู่ด้วย

ประเภทเทวสถานจะมีหลายยุคหลายสมัย ในขณะที่ 2 ประเภทหลัง สร้างขึ้นสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีหลักฐานระบุว่าได้โปรดฯ ให้สร้างอโรคยาศาลา 102 แห่ง และ ธรรมศาลา 121 แห่ง

กลุ่มชนเขมรได้ตั้งนครหลวงที่เมืองพระนคร ตั้งลัทธิเทวราชาและแพร่ขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองของตนไปสู่ดินแดนโดยรอบ กระแสวัฒนธรรมของเขมรได้เข้ามายังอีสานอย่างมากทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมรโบราณ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพระนคร(ปัจจุบันคือเมืองเสียมเรียบ) จากต้นพุทธศตวรรษที่ 12 ต่อเนื่องมาจนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 โดยได้รับอิทธิพลทั้งทางด้านสังคม การเมือง การปกครอง รวมทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาปรับผสมผสานกับความเป็นพื้นบ้านและพื้นเมือง สิ่งที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบันคืออาคารสิ่งก่อสร้างที่เรียกกันว่าปราสาทหิน ซึ่งเป็นอาคารสิ่งก่อสร้างให้เป็นศาสนสถานที่ได้รับอิทธิจากวัฒนธรรมแบบเขมรอย่างเป็นรูปธรรม และขยายอิทธิพลทั้งทางด้านการเมืองการปกครองไปอย่างกว้างขวางทั้งในบริเวณภาคอีสานตลอดจนถึงภาคกลางของประเทศไทย

อิทธิพลของขอมยุคนี้มีการสร้างปราสาทหินที่กระจัดกระจายทั่วภาคอีสาน โดยเฉพาะตอนล่างตามเพื่อเป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย โดยมีภูเขาซึ่งเป็นสถานที่ตั้งองค์ปราสาทนั้นมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ว่า มีความหมายถึงเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นศูนย์กลางและเป็นแกนแห่งจักรวาล ภูเขานั้นมีความหมายถึงเทววิมานของพระศิวะ หรือพระอิศวร โดยตามคติในศาสนาฮินดูพระองค์มีวิมานที่ประทับอยู่บนยอดเขาไกรลาส จะพบประติมากรรมที่เป็นรูป ศิวลึงค์ที่เป็นรูปสัญลักษณ์แทนองค์พระศิวะประดิษฐานเป็นประธานอยู่ภายในห้องกลางของอาคารเทวาลัย หรือที่เรียกว่าห้องเรือนธาตุ หรือครรภคฤหะ ซึ่งเป็นห้องที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

นอกจากการสร้างปราสาทหินแล้ว ยังมีการนำเทคโนโลยีด้านการชลประทานมาใช้แก้ปัญหาเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในชุมชน และสร้างอ่างเก็บน้ำที่เรียกว่าบาราย ในชุมชนและใกล้สถาน

ผสมผสานภายใต้คติเรื่องจักรวาล ศูนย์กลางของการปกครอง และมีความหมายเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ประจำทิวาลย์และชุมชนอีกด้วย

อารยธรรมขอมเนื่องด้วยพุทธศาสนานิกายมหายาน

ต่อมาช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นการสร้างขึ้นตามคติพุทธศาสนานิกายมหายาน สร้างอาคารให้เป็นที่รักษาประชาชนที่เจ็บไข้ได้ป่วยที่เรียกอาคารดังกล่าวนี้ว่า **อโรคยาศาล** หรือที่ชาวอีสานเรียกอาคารนี้ว่า **กู๋** ซึ่งตั้งอยู่ห่างกันเป็นระยะๆ โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระองค์แผ่อิทธิพลเต็มดินแดนอีสานมากกว่ายุคสมัยใด ๆ มีการสร้าง **อโรคยาศาลา** พระอารามตามคติในพุทธศาสนานิกายมหายานเป็นจำนวนมากว่าหนึ่งร้อยแห่ง จากพระนครหลวงซึ่งเป็นศูนย์กลางราชธานีไปถึงบ้านเมืองที่ห่างไกลที่อยู่ในขอบขัณฑสีมา โดยให้พระอารามนั้นๆ เป็นทั้งสถานที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์หรือนักบวช และยังใช้เป็นสถานที่ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ประชาชนอีกด้วย พบเป็นส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณไม่น้อยกว่า 30 แห่ง

หลังจากสมัยนี้ไปแล้วอิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมเขมรในอีสานก็เสื่อมลงจนถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ก็หมดสิ้นไป และนับแต่นั้นเป็นต้นไปอิทธิพลพุทธศาสนานิกายเถรวาทจากลังกาก็ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย

อารยธรรมขอมในนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมา มีผู้คนมาอาศัยตั้งรกรากมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้ว หรือราว 3,000 ปีก่อน ซึ่งสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังหลักฐานการค้นพบโครงกระดูกและภาชนะดินเผาจำนวนมากในหลายอำเภอ เช่น บ้านปราสาท อำเภอโนนสูง บ้านกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง และภาพเขียนสีที่เขาค้อ อำเภอสีคิ้ว

ชุมชนโบราณในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา มีการตั้งชุมชนขนาดใหญ่และพัฒนาเป็นเมือง และรับอิทธิพลของอารยธรรมจากภายนอกมาตั้งตาราวพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา เมืองโบราณแรกเริ่มเกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 11 ถึงราวพุทธศตวรรษที่ 16 ดังร่องรอยหลักฐานการตั้งเมืองเสมา เมืองของอาณาจักรศรีนาสะปุระ เมืองที่รับอิทธิพลของคติพุทธศาสนาสมัยทวารวดี ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสูงเนิน

เดิม วิชาคณพนกิจ กล่าวถึงที่มาของเมืองนครราชสีมาไว้ใน ประวัติศาสตร์อีสานว่า เมืองนครราชสีมา ปรากฏตามพงศาวดารว่า ครั้งขอมเป็นใหญ่ในสุวรรณภูมิสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวพุทธศักราช 300 ได้ส่งพระมหาเถระ 2 รูป คือ พระโสณะ และ พระอุตระ สมณทูตของพระโมคคัลลี ปุตติสเถระ นำพระพุทธรูปมาเผยแพร่ในสุวรรณภูมิส่วนกลางที่อาณาจักรทวารวดีเป็นครั้งแรก เขตแคว้นทวารวดีขณะนั้นได้แผ่อิทธิพลมายังเขตพื้นที่อำเภอสูงเนินในปัจจุบัน

เป็นสุดเขตแดนทวารวดี และสุดเขตแดนนี้เอง ชาวทวารวดีได้พากันสร้างเมืองเสมาด้านฝั่งซ้ายของลำตะคอง

ครั้นต่อมาราวปี 700 มีชาวอินเดียพวกหนึ่งแล่นเรือเรียบชายฝั่งแถบมณฑลปัญจาได้ ตรงมาปากแม่น้ำโขง แล้วอพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณปากน้ำโขงจนถึงแดนกัมพูชา ชาวอินเดียกลุ่มนี้นับถือศาสนาพราหมณ์ฝ่ายใต้ทั้งสิ้น นับถือพระวิศณุ ตั้งอาณาจักรเจนละ แล้วแผ่อิทธิพลเข้ามาดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือไทยในปัจจุบัน เวลานั้นเรียกอาณาจักร โคตรบูรณ และต่อมาได้สร้างเมืองพิมาย เป็นเมืองเอกในกลุ่มแม่น้ำมูล

ผศ. สมชาติ มณีโชติ ศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอีสานจากหลักฐานโบราณคดี กล่าวถึงการรับอิทธิพลกลุ่มชนเขมรไว้ว่า กลุ่มชนเขมรเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้แผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองเข้ามาสู่บริเวณจังหวัดนครราชสีมาปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนเขมรในอาณาจักรเจนละตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 13

กลุ่มชนเขมรได้แผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองเข้ามาสู่บริเวณนี้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 - 16 ในช่วงเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 ดินแดนในแถบภาคอีสานได้พัฒนาจากสังคมเมืองเข้าสู่สังคมรัฐ (City state) เมืองต่าง ๆ มีความเจริญและขยายตัวขึ้นจนเกิดสงครามรบพุ่งระหว่างกัน เกิดเป็นรัฐใหญ่ขึ้นมาแทน รัฐขนาดใหญ่สุดในบริเวณภาคอีสานในช่วงนี้คือเมืองพิมาย ถูกสร้างขึ้นในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรขอมในดินแดนแถบนี้ ในราวตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ในฐานะอาณาจักรรองนี้ เพราะต้องการควบคุมพื้นที่การเพาะปลูกข้าวและผลิตเกลือ นอกจากนี้ยังและพบจารึก “ศรีจินาสะ” ในจารึกบ่ออีคา ในเมืองเสมา ที่อำเภอสูงเนิน

แต่ไม่ว่า “ขอม” จะเป็นใคร อิทธิพลของ “อารยธรรมขอม” ถือว่าทรงอิทธิพลและเรื่องอำนาจสูงสุดในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-19 ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นในเมืองไทยมาจนถึงทุกวันนี้ โดยเฉพาะบรรดาปราสาทหินทั้งหลายในแถบอีสานตอนใต้ ที่ถือเป็นอู่อารยธรรมขอมโบราณสำคัญของไทย ซึ่งเข้ามาโดยผ่านทางศาสนา ทั้งศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธมหายาน มีการสร้างปราสาทหินน้อยใหญ่ที่สำคัญคือ ปราสาทหินพิมาย ส่งผลให้จังหวัดนครราชสีมาเป็นถิ่นมหาปราสาท และเป็นแอ่งอารยธรรมขอมโบราณ ที่ถือว่ามีหลักฐานและร่องรอยที่แสดงถึงความรุ่งโรจน์รุ่งเรืองและทรงอิทธิพลสูงสุดของอารยธรรมขอมในประเทศไทย นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศรู้จักชื่อเสียงและเดินทางมาเยือนปราสาทหินพิมาย กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและเป็นต้นแบบการศึกษาอารยธรรมขอมในภาคอีสาน

อาณาจักรขอมเรืองอำนาจและส่งอิทธิพลเหนือดินแดนภาคอีสานของไทย ตลอดพุทธศตวรรษที่ 15-18 ขอมยุคเมืองพระนครได้สร้างถนนหลวงจากเมืองพระนครไปยังบ้านเมืองเขตอิทธิพลหลายสาย มุ่งตรงมายังดินแดนภาคอีสานของไทยตัดตรงดิ่งมาจากเมืองพระนครเขมรต่ำ ขึ้นมายังแผ่นดินสูงหรือเขมรสูงแถบนครราชสีมา(เมืองพิมายศูนย์กลางอำนาจแถบนี้) บุรีรัมย์

สุรินทร์ ศรีสะเกษ และเชื่อมจากนครราชสีมาถึงเมืองลพบุรี แล้วแยกขึ้นไปทางเหนือจามลำนํ้าป่าสัก เพชรบูรณ์ พิษณุโลก สุโขทัยถึงศรีสัชนาลัย อีกสายหนึ่งมุ่งไปทางตะวันตกจากลพบุรีผ่าน สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรีไปสู่ศุภางคบุรี

อิทธิพลของอารยธรรมขอมได้สร้างปราสาทหินน้อยใหญ่มากมาย แบ่งตามลักษณะการใช้งานได้ 3 แบบ คือ ปราสาทที่เป็นเทวสถาน จะใช้ประติมากรรมรูปเคารพและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเภทที่ 2 คือ อโรคยาศาลา หรือโรงพยาบาล ประติมากรรมพระโพธิสัตว์ไภสัช คุรุไวฑูรย์ ประภา ผู้ประทานความไม่มีโรคให้แก่ประชาชน และธรรมศาลาหรือบ้านมีไฟ เป็นสถานที่แรมคืนของผู้จาริกแสวงบุญและผู้เดินทางรอนแรมและพักอาศัยเชื่อมต่ออยู่ด้วย

ประเภทเทวสถานจะมีหลายยุคหลายสมัย ในขณะที่ 2 ประเภทหลัง สร้างขึ้นสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีหลักฐานระบุว่าได้โปรดฯ ให้สร้างอโรคยาศาลา 102 แห่ง และ ธรรมศาลา 121 แห่ง

นครราชสีมาถิ่นมหาปราสาท

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า จังหวัดนครราชสีมาเป็นถิ่นมหาปราสาท จากการที่มีแม่น้ำมูลเป็นแหล่งนำสำคัญและได้รับอิทธิพลของอาณาจักรขอมและอารยธรรมขอมเพื่ออิทธิพลมาถึงดินแดนที่ราบสูงโคราชหรือแอ่งโคราช

อารยธรรมขอมเผยแผ่เข้ามายังดินแดนจังหวัดนครราชสีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา หลักฐานที่ยืนยันถึงอิทธิพลของอารยธรรมขอมโบราณในเมืองโคราช ได้แก่ปราสาทหินที่พบอยู่ทั่วไปในเขตอำเภอต่าง ๆ และโบราณวัตถุหลายประเภททั้งรูปเคารพทางศาสนา เช่น ศิวลึงค์, รูปพระศิวะ, พระอุมา, พระโพธิสัตว์ ฯลฯ เครื่องใช้ในกิจพิธีและชีวิตประจำวัน, ภาชนะดินเผา ฯลฯ ที่ค้นพบจำนวนมาก

จากลักษณะการก่อสร้างและองค์ประกอบที่สำคัญเช่น ทับหลังและลวดลายสลักของปราสาทที่พบทำให้ทราบว่าปราสาทหินรุ่นแรก ๆ มีอายุราว 1,000 – 1,100 ปีที่ผ่านมาและทำขึ้นในศาสนาฮินดู แสดงถึงการแพร่เข้ามาของอารยธรรมขอมว่ามีขึ้นแล้วตั้งแต่เวลาดังกล่าว

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์ตั้งถิ่นฐาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ

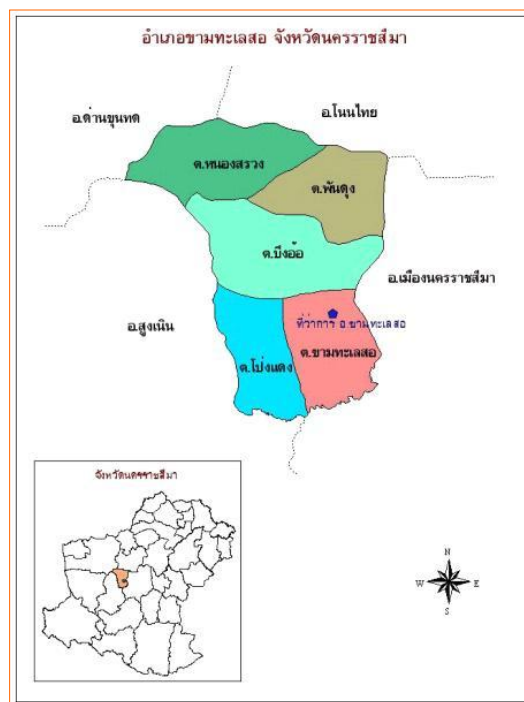
ในขามทะเลสอ ด้านขุนทด เทพารักษ์และความสัมพันธ์กับโบราณสถานสำคัญ

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน โบราณสถาน โบราณวัตถุในอำเภอขามทะเลสอ

อำเภอขามทะเลสอ เป็นอำเภอขนาดเล็กที่มีที่ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของตัวเมืองนครราชสีมา นับเป็นอำเภอที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุด และใกล้ตัวเมืองมากที่สุด ห่างจากนครราชสีมาเพียง 18 กิโลเมตร

การตั้งถิ่นฐานของผู้คนแถบนี้ สันนิษฐานว่ามีการตั้งหมู่บ้านมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ดังปรากฏการขุดพบโครงกระดูกมนุษย์

ต่อมาพบหลักฐานว่ามีเจดีย์เก่าสมัยเดียวกันกับปราสาทหินพิมายและสูงเนินเป็นซากเจดีย์คล้ายธรรมศาลาหรือที่พักคนเดินทางที่บริเวณหมู่บ้านน้ำจ๋าในปัจจุบัน แล้วถูกทิ้งร้างไป

ภาพที่ 4 แสดงแผนที่อำเภอขามทะเลสอ

การเลือกตั้งถิ่นฐานของชุมชนส่วนใหญ่ในเขตขามทะเลสอในอดีต จะเลือกตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณที่มีลำบริบูรณ์หรือลำตะคองไหลผ่าน เช่น บ้านโป่งแดง บ้านน้ำจ๋า บ้านหนองขุน บ้านหนองคู บ้านสีจาน บ้านขามทะเลสอ และมีชาวลาวเวียงจันทอพยพมาตั้งบ้านหนองขุนหนึ่งนั้น มีนายแล เจ้าเมืองชัยภูมิ มาด้วย แต่ต่อมาอยู่เพียง 2 ปี ก็อพยพไปเขตชัยภูมิและต่อมาตั้งเป็นเมืองชัยภูมิ

ต่อมาราวปี พ.ศ. 2500 มีลูกหลานชาวบ้านหนองไปเรียนหนังสือและทำงานในกรุงเทพฯ มีความคิดแยกอำเภอเป็นเอกเทศ และสามารถตั้งเป็นอำเภอขามทะเลสอขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2502 โดยขอแยกการปกครอง 2 ตำบลคือ ตำบลโป่งแดงและขามทะเลสอจากอำเภอสูงเนิน และขอตำบลหนองสรวงมาจากอำเภอด่านขุนทด ตำบลพันดุง มาจากอำเภอโนนไทย รวมเป็น 4 ตำบลแรกตั้งเป็นกิ่งอำเภอ โดยนำชื่อของบ้านขามทะเลสอ ซึ่งมีที่มาจากการนำบ้านมะขาม ที่ตั้งอยู่ริมบึงพอถึง ฤดูแล้งน้ำแห้งสนิท จะเป็นเกลือสีขาวคล้ายดินสอพอง บ้านเรียกติดปากว่า “ดินสอ” หรือ สอ

มองดูคล้ายบึง จึงเรียกบึงนี้ว่า บึงทะเลสอ แล้วนำมารวมกับชื่อบ้านมะขาม เป็นบ้านขามทะเลสอ และมีมติใช้ชื่อ บ้านขามทะเลสอมาตั้งเป็นอำเภอ “ขามทะเลสอ” พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นโคก แต่บริเวณตอนล่างของอำเภอคือ ตำบลขามทะเลสอ มีลำบริบูรณ์หรือลำตะคองไหลผ่าน นับเป็นเขตที่ความอุดมสมบูรณ์ และต่อมาในปี 2525 ได้แยกเอาพื้นที่ตำบลหนองสรวงและตำบลพันดุงมาตั้งเป็นตำบลบึงอ้อเป็นตำบลที่ 5 ในปี 2552 อำเภอขามทะเลสอมีอายุครบ 50 ปี แบ่งการปกครองเป็น 5 ตำบล

ร่องรอยอารยธรรมขอมในขามทะเลสอ

ร่องรอยหลักฐานของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับ อารยธรรมขอมในอำเภอขามทะเลสอมีผู้ศึกษาไว้น้อยมาก อย่างไรก็ตามมีการพบร่องรอยอารยธรรมขอมที่หลงเหลือซาก โบราณสถานและโบราณวัตถุให้เห็นในปัจจุบันถึง 2 แห่ง คือ

ธรรมศาลา ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นโบสถ์เทวดาสวรรค์ วัดบ้านน้ำจ้ำ ตำบลโป่งแดง ชาวบ้านพบหลักฐานทับหลัง จำนวน 2 ชิ้น ทวารบาล ฐานโยนิ พระพุทธรูปและใบเสมาหินตั้งจำนวนหนึ่ง

ส่วนอีกแห่งหนึ่งคือ บ้านพันดุง พบใบเสมาและความเชื่อเกี่ยวกับตำนานเรือสำเภา ซึ่งบรรพบุรุษทอมาเป็นจำนวน 1,000 ชุด(หน่วยวัดโบราณ) แล่นมาล่องที่บ้านพันดุง ปัจจุบันหินที่เป็นเรือยังอยู่ที่บ้านของนายชนัด จิมสันเทียะ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่บ่งบอกว่าดินแดนแถบนี้รับเอาวัฒนธรรมขอมและเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์คือ ใบจำหลักเสมาหินลายลักษณ์อักษรปัลลวะ ในภาษาสันสกฤต หลักศิลาจารึกนี้มีเนื้อหากล่าวสรรเสริญองค์เทพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งต่อมาทางกรมศิลปากรได้มาขุดค้นและนำไปจัดเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิทยาลัย วัดสุทธจินดา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ภาพ 5 แผนที่แสดงพื้นที่วิจัย ร่องรอยอารยธรรมขอมในขามทะเลสอ

ภาพ 6 โบสถ์เก่าวัดน้ำคำ ที่สร้างครอบธรรมศาลาหรือ ชาวบ้านเรียก โบสถ์เทวดาสร้าง

ร่องรอยอารยธรรมขอม ที่วัดบ้านน้ำคำ ตำบลโป่งแดง อำเภอยางตลาด

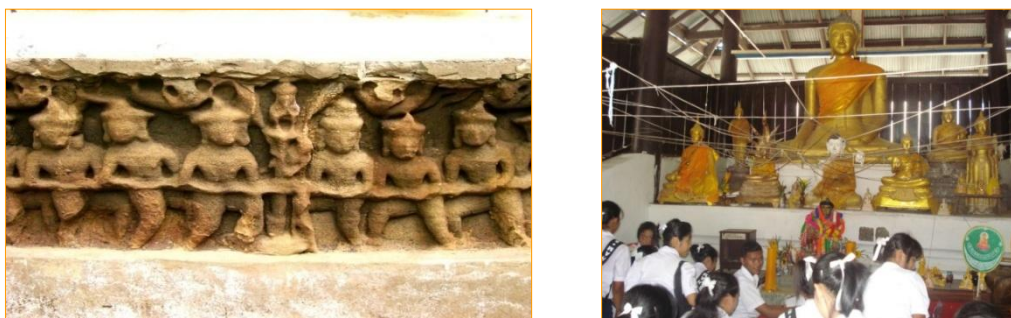
ร่องรอยอารยธรรมขอมที่วัดบ้านน้ำคำที่สำคัญได้แก่ การสร้างธรรมศาลาหรือที่พักคนเดินทางของขอมโบราณที่ขยายอิทธิพลจากเมืองพิมายผ่านไปยังที่ราบลุ่มภาคกลางยังเมืองลพบุรีในปัจจุบัน ที่สำคัญที่ทำให้บ้านน้ำคำเป็นที่ตั้งธรรมศาลาและขอมแผ่อิทธิพลมายังแถบนี้เพราะมีแหล่งน้ำสำคัญ คือ ลำบริบูรณ์หรือคลองไผ่ สามารถติดต่อไปยังกลุ่มปราสาทหินแถบอำเภอสว่างแดนดินนั่นเอง

ภาพ 7 ทำน้ำคำ ก้นลำบริบูรณ์ เป็นที่มิของ ชื่อหมู่บ้าน มาจากน้ำไหลดัง “ฉ่า ๆ” และ พระพุทธรูปภายในอุโบสถไม้หลังเก่าที่สันนิษฐานว่าสร้างครอบธรรมศาลาหลังเดิม

ภาพ 9 ทับหลังพระนารายณ์บนหน้ากาลมูมไถ่และชาวบ้านใช้เป็นส่วหนึ่งของฐานโบสถ์เก่า

ภาพ 11 ทับหลังกวนเกษียรสมุทร ศิลปะแบบนครวัด อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 และ ภายในอุโบสถ แสดงพระพุทธรูปแบบต่าง ๆ และทวารบาลที่ยังหลงเหลือ ไม่ถูกทำลาย

ภาพ 13 ทวารบาลรูปลิงหน้าโบสถ์ โบสถ์ และทวารบาลภายในโบสถ์เก่า

ประวัติการพบร่องรอยอารยธรรมขอมบ้านพันดุง อำเภอขามทะเลสอ

ร่องรอยอารยธรรมขอมที่บ้านพันดุง พบหลักฐานโบสถ์ที่เป็นที่ศัลจารึก เป็นภาษาสันสกฤต ด้วยอักษรปัลลวะ มีข้อความที่เป็นลักษณะของคำที่บูชา ยกย่อง นอบน้อมต่อพระเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในพุทธศตวรรษที่ 13

ชาวบ้านชุดพบโดยบังเอิญขณะกำลังปรับปรุงพื้นที่ภายในบ้านของตัวเอง จากนั้นทางหมู่บ้านก็แจ้งกรมศิลปากรมาตรวจสอบ จึงได้มอบโบสถ์มาเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

มหาวิทยาลัย วัดสุทธจินดา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เพราะขณะนั้นไม่มีที่เก็บรักษาไว้ที่หมู่บ้าน คงเหลือไว้แต่รอยพื้นที่การขุดค้นพบเจอมาจนถึงปัจจุบันนี้

ภาพ 14 และ 15 ใบเสมาหินบ้านพันดุง ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิทยาลัย
นักเรียนจากชุมชนต้องมา ศึกษาที่พิพิธภัณฑฯ ซึ่งโอกาสมาเรียนรู้แบบนี้มีน้อยมาก

ภาพ 16 คุณตาไพรวัลย์ และ คุณตาหมั่น กำปิงสันเทียะ 2 แขน่นำอยากได้ใบเสมากลับคืน

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน โบราณสถาน โบราณวัตถุและร่องรอยอารยธรรมขอม
ในอำเภอด่านขุนทด และเทพารักษ์

ประวัติอำเภอด่านขุนทดและเทพารักษ์

อำเภอด่านขุนทดตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช ห่างจากจังหวัดนครราชสีมาไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ระยะทาง 60 กม. ตามถนนสายนครราชสีมา – ขามทะเลสอ – ด่านขุนทด และห่างจากกรุงเทพมหานคร 257 กม.

เกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐานในอำเภอด่านขุนทดยังไม่ชัดเจนนัก อาจกล่าวได้ว่าการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพราะมีการขุดพบโครงกระดูกมนุษย์กระจัดกระจายตามแหล่งต่าง ๆ ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 – 17 ได้มีกลุ่มการรับอิทธิพลด้านศาสนาและความเชื่อจากอาณาจักรขอม โบราณมีการสร้างปราสาทหิน รุ่นเดียวกับปราสาทหินพิมายและพนมวัน บริเวณบ้านปราสาท ตำบลหินดาด และเมืองโบราณจำปาศักดิ์ที่บ้านหนองแวง อำเภอเทพารักษ์ ต่อมาทั้งสองที่ถูกทิ้งร้างไป และกลุ่มคนที่มีตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มใหม่เป็นรุ่นปัจจุบันนั่นเอง

ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี ปรากฏหลักฐานถึงชื่อ“ด่านขุนทด” เป็นลายลักษณ์อักษรในพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งทรงนิพนธ์โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ด่านขุนทดจึงเป็นเส้นทางเดินทัพพระเจ้าตากเพื่อมาปราบชุมนุมพระเจ้าพิมาย

พงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ได้กล่าวไว้ว่า “ฝ่ายพระเจ้าพิมายได้ทราบข่าวศึก จึงแต่งตั้งให้พระยาวรวงศาธิราช (พระยาน้อย) ยกกองทัพลงมาตั้งค่ายรับอยู่ ณ ด่านขุนทด ทางหนึ่ง และให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ พระยามนตรี กับทั้งมอญา ยกกองทัพมาตั้งค่ายรับอยู่ บ้านจอหอทางหนึ่ง” และ “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (พระเจ้าตากสิน) จึงดำรัสให้พระมหามนตรี และพระราชนรินทร์ ยกกองทัพไปตีทัพพระยาวรวงศาธิราชซึ่งตั้ง ณ ด่านขุนทด นั้น” กล่าวได้ว่า ด่านขุนทดมีกำเนิดมาก่อนรัชสมัยของพระเจ้าตากสินค่อนข้างแน่ชัด

ต่อมาสมัยกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ กล่าวถึงผู้ครองด่านที่ชื่อ ขุนทด เป็นเมืองหน้าด่านก่อนที่จะเข้าสู่ตัวเมืองนครราชสีมา ผู้ดูแลจะทำหน้าที่เก็บส่วยและอากรไปยังแขวงสันทิยะ มีพระเสมารักษาดเขตเป็นผู้ปกครองดูแลรักษาด่าน มีที่ทำการอยู่ที่ วัดโพธิ์ชุมพล (วัดโคกรักษ์) ต่อมาพระเสมารักษาดเขตถึงแก่อนิจกรรมพระประเวษเข้มแข็ง บุตรชายได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่แทนตั้งอำเภอ มีชื่อว่า อำเภอพันชนะ (พันชนะ) สันนิษฐานว่ามาจากคำว่าพันชนะลาว

ต่อมาในรัชสมัยของพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งได้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ชุมชนด่านขุนทด จึงได้รับการตั้งขึ้นเป็นอำเภอพันชนะ ในปี พ.ศ.2451 (ร.ศ.127) ต่อมา วันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2457 เปลี่ยนชื่อเป็น พันชนะ เป็นอำเภอด่านขุนทด

ในปี พ.ศ. 2503 โอน 2 หมู่บ้านของตำบลด่านโนนไปขึ้นเป็นตำบลหนองสรวง กิ่งอำเภอขามทะเลสอ และแตกตำบลต่าง ๆ เรื่อยมา

ในปี พ.ศ.2538 ได้แยกพื้นที่ตำบลสำนักตะคร้อ ตำบลหนองแวง และตำบลบึงปรือ ไปตั้งเป็นกิ่งอำเภอสำนักตะคร้อ ขึ้นกับอำเภอด่านขุนทด และ เปลี่ยนชื่อเป็น กิ่งอำเภอเทพารักษ์ในปี 2539 ยกฐานะเป็นอำเภอเทพารักษ์ ในปี พ.ศ. 2550 แบ่งการปกครองดังนี้

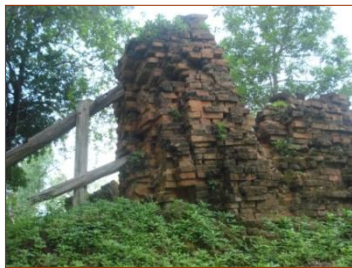
จากการศึกษาของทีมยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของโรงเรียนพงษ์ศิริวิทยา พบว่าในเขต
อำเภอคำณุนทด มีหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมขอมหรือเขมร
อยู่ที่บ้านปราสาท ตำบลหินดาด อำเภอคำณุนทด

ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านปราสาท เริ่มขึ้นราวปี พ.ศ. 2460 ได้มีชาวบ้านจากบ้าน
จั่น บ้านโคกรักษ์ อำเภอนนทบุรี โดยการนำของนายหวาด ภูมิโคกรักษ์ มาจับจองพื้นที่ทำมาหากิน
ใหม่เพราะเห็นว่ามีป่าไม้และสัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ดี

ปราสาทหินบ้านปราสาท มีสภาพพังเพราะผ่านกาลเวลายาวนานและถูกขุดแต่ง โดยมีหลักฐานขุดปราสาท 2 ขอด และกลายเป็นหนึ่งในคำขวัญของตำบลหินลาด อำเภอด่านขุนทด

ภาพ 19 ปราสาทหินบ้านปราสาท เป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านปราสาท
ก่อด้วยอิฐตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 1.5 กิโลเมตร

ภาพ 20 ด้านหลังตัวปราสาทซึ่งก่อด้วยอิฐ พังลงมาแล้ว ชาวบ้านเกรงจะพังลงมากกว่านี้ จึงนำไม้มา
ค้ำยันเพื่อให้คงสภาพเป็นปราสาทที่ยืนได้ และ ชิ้นส่วนทับหลังหินทรายที่ไม่ได้แกะสลักถูก
จับวางตั้งเป็นรูปเคารพ และ ซากอิฐด้านข้างของปราสาท

ภาพ 23 เครื่องสักการะของชาวบ้าน

ภาพ 24 ยอดปราสาทที่ทำจากหินทรายเป็นรูปกลีบบัวร่องรอยความเจริญของอารยธรรมขอม
บ้านปราสาทที่ยังคงหลงเหลือจากการถูกมือดีขโมยไป

ประวัติการพบปราสาทบ้านปราสาท

คุณตาลับ ยศสันเทียะ อดีตกำนันตำบลหินดาด เล่าถึงประวัติการพบปราสาทว่า ผู้ที่มาพบปราสาทคนแรก คือ นายพรานมาล่าสัตว์พร้อมลูกน้อง เมื่อกลับไปยังบ้านเกิดจึงเล่าขานว่า แถบนี้มีลำห้วยหรือทามจำนวนมาก เหมาะสมที่จะตั้งบ้านตั้งเมือง ทั้งนี้เพราะบ้านเดิมในเขตโนนไทยอยู่กันแออัดและดินเค็มเพราะมีเกลือมาก ตัวคุณตาอพยพมาจากเขตอำเภอโนนไทย ขณะนั้นอายุ 7 ขวบ พ่อแม่เล่าว่า ได้ยินเพื่อนบ้านเล่าว่าป่าบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ดี มีผลไม้ป่ามากมายและมีหนองน้ำคือ หนองอิงอนเหมาะสมที่จะตั้งบ้าน จึงชักชวนกันอพยพมา แรก ๆ ตั้งบ้านเรือนใกล้ ๆ ตัวปราสาท เพราะมีลำห้วยปราสาทน้อย อยู่ใกล้

ต่อมาคนเมื่ออยู่มากขึ้นเรื่อย ๆ จึงนำนามปราสาทที่พบมาเป็นชื่อหมู่บ้าน ว่า บ้านปราสาท เมื่อราวปี พ.ศ. 2460 จากนั้นก็มีชาวบ้านจากอำเภอต่าง ๆ อพยพมาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นชุมชนใหญ่ มีการสร้างวัด โรงเรียนประถม และมัธยม พร้อมทั้งพัฒนาชุมชนตามยุคสมัยต่อ

ส่วนเกี่ยวกับปราสาท ชาวบ้านปราสาทและชาวตำบลหินดาด เรียกปราสาทแห่งนี้จนติดปากว่า ยอดปราสาท ซึ่งเป็นหลักฐานชัดเจนที่ยังคงเหลือฉายส่องอดีตกาลความงามของปราสาทแห่งนี้ ว่าเป็นปราสาทรุ่นราวคราวเดียวกันกับปราสาทหินพิมาย และพนมวัน

หลักฐานที่ชัดเจนว่าเป็นปราสาทหินรุ่นเดียวกันคือ ยอดปราสาททรงพุ่มเหมือนปรางค์ประธานของปราสาทหินพิมาย ถูกทิ้งร้างและหักพังง่าย ทั้งนี้ชาวบ้านเล่าว่าฐานปราสาทมีทั้งทำจากอิฐ และหินทราย ซึ่งการทำจากอิฐทำให้พังง่าย แม้ต่อมามีร่องรอยการสร้างยอดปราสาท และการนำหินทราย คุณตาลับเล่าว่า สันนิฐานว่านำหินทรายมาจากอ่างซับประดู่ แม้ว่าจะมีหินทราย แต่ร่องรอยการแกะสลักหรือสร้างคร่อมไม่ชัดเจนนัก และสร้างสันนิษฐานว่าสร้างไม่เสร็จและถูกทิ้งร้างไป

ดังนั้นชาวบ้านปราสาทปัจจุบันจึงไม่ใช่กลุ่มที่มีบรรพบุรุษเป็นผู้สร้างปราสาทแห่งนี้ คุณตาเล่าว่าเมื่อก่อนมีของเก่ามากมาย ต่อมาช่วงที่เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรเข้ามาขุดค้น ทำให้ชาวบ้านลือกันหนาว่ามีของเก่าจำนวนมากซ่อนอยู่ใต้บริเวณด้านล่างเนินดินและตัวปราสาท จึงทำให้ชาวบ้านทั้งในหมู่บ้าน รอบหมู่บ้าน มาขุดค้น ยังผลให้พระพุทธรูปคอกหัก พัง ทั้งนี้คุณตาเล่าว่า เริ่มจากผู้เล่าว่าตนเองขุดพบช้างทองคำหนัก 3 กิโลกรัม ขาวลือดังกล่าว และช่วงเวลาไม่มีคนสนใจจึงทำให้มีผู้คนเข้ามาขุดแต่งหาของเก่าบ่อยครั้งทำให้เกิดความเสียหายแก่ปราสาท

คุณตาลับได้เป็นกำนันตำบลหินดาด เห็นความเสียหายที่เกิดจากการขุดแต่งของโบราณวัตถุ จึงชักชวนชาวบ้าน นำพระพุทธรูป หลักฐานที่ยังพอเหลือ และยอดปราสาทไปหาที่เก็บให้ปลอดภัย เพื่อลูกหลานเกิดใหม่จะได้เห็นและช่วยกันรักษาให้พ้นมือผู้ไม่หวังดี ตอนที่ขุดแต่งเมื่อปี 2535 พบพระพุทธรูปปางต่าง ๆ รวม 5 องค์ ประดิษฐานไว้ที่ศาลาสะสมของเก่าภายในวัด

ภาพ 27 พระพุทธรูปปางนาคปรก 2 องค์ และ พระพุทธรูปปางสมาธิ เมื่อแรกพบ 5 รูป และนำไปประดิษฐานที่วัดโนนระเวียง ตำบลกุดพิमान อำเภอด่านขุนทด จำนวน 2 องค์

ภาพ 28 บางส่วนของใบเสมา ฐานโยนี แท่งหิน และฐานดอกบัว ซากหม้อไหโบราณ ที่ขุดพบ

ประวัติและร่องรอยอารยธรรมขอมที่บ้านสระพัง ตำบลบ้านเก่า อำเภอด่านขุนทด

ภาพ 29 พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร(ซ้าย) พระรัตนตรัยมหายาน(กลาง) พระปรัชญาปารมีตา(ขวา)

สันนิษฐานว่า มีคนขโมยมาจากวัดจงกอ และนำมาฝังไว้ที่ดินของนาย ธรรมศักดิ์ แสงสุข ชาวบ้านสระพัง และพบเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2551 นำมามอบให้กับวัดสระพัง ซึ่ง ทั้ง 3 องค์ เป็นพระพุทธรูปตามคติมหายาน และอินดูที่มีพุทธลักษณะงดงามมาก ประมาณค่าไม่ต่ำกว่า 50 ล้านบาท ส่งผลให้ชาวบ้านสระพังรัก ห่วงแหน และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวสระพังในปัจจุบัน

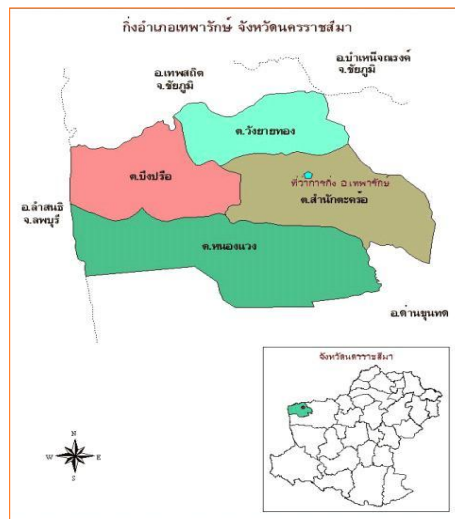
ภาพ 30 คุณตาเกิด เดียขุนทดและพระสิทธิพงษ์ ปิยวรรณ โฉ
ผู้ให้ข้อมูลและกับเครื่องมือเหล็กที่วัดสระพัง ตำบลบ้านเก่า

ภาพ 31 พระพุทธรูป ไบเสมาหิน และ ศิลาจารึก ที่วัดจงกอ ตำบลบ้านเก่า อำเภอด่านขุนทด

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและร่องรอยอารยธรรมขอมในเขตกิ่งอำเภอเทพารักษ์

อำเภอเทพารักษ์ เดิมขึ้นการปกครองกับอำเภอด่านขุนทด ต่อมาในปี 2538 แยกการปกครองออกเป็นกิ่งอำเภอสำนักตะคร้อ ต่อมาในวันที่ 31 สิงหาคม ปี 2539 เปลี่ยนชื่อจากสำนักตะคร้อมาเป็นเทพารักษ์และยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอเทพารักษ์ ต่อมาปี 2550 ยกฐานะเป็นอำเภอเทพารักษ์ แบ่งการปกครองออกเป็น 4 ตำบล

ภาพที่ 32 แสดงการแบ่งเขตการปกครองของอำเภอเทพารักษ์

ร่องรอยอารยธรรมขอมในอำเภอเทพารักษ์ พบว่า มีหมู่บ้านหนองแวง ตำบลหนองแวง ที่มีชื่อและพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับเมืองโบราณสมัยขอมที่ชื่อเมือง “จำปากนคร” บริเวณดังกล่าวพบซากคูเมืองโบราณ โครงกระดูกมนุษย์ และเครื่องปั้นดินเผามากมาย และที่วังพระมีชากรูปเคารพ แท่นพระและหินทราย ชาวบ้านจึงชื่อหมู่บ้านว่า บ้านหนองแวง(จำปากนคร) และเมื่อมีการตั้งโรงเรียนยังคงนำชื่อเมืองโบราณจำปากนคร(จำ-ปาก-กะ-นะ- คอน) ใส่ไว้ด้วย

ปัจจุบัน วังพระถูกปรับเปลี่ยนสภาพและทิ้งร้าง ยังเหลือเพียงเรื่องเล่าว่าเป็นเดิมบริเวณนี้เป็นที่ตั้งเมืองโบราณมาก่อน และมีพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับวังพระนี้ปีละครั้งในวันสงกรานต์ของทุกปี

ภาพ 33 34 35 ผอ.วีระพล คัดขุนทด ผอ.โรงเรียนบ้านหนองแวงให้ข้อมูลเมืองโบราณจำปากนคร และวังพระแห่งเมืองจำปากนคร ที่บ้านหนองแวง อำเภอเทพารักษ์

บทที่ 4

การรับรู้อารยธรรมขอมในเขตอำเภอขามทะเลสอ ด้านขุนทด และเทพารักษ์

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า มี 2 หมู่บ้านของในอำเภอขามทะเลสอ 2 หมู่บ้านในอำเภอด่านขุนทด และหนึ่งหมู่บ้านในอำเภอเทพารักษ์ ปรากฏร่องรอยหลักฐานการรับอิทธิพลของอารยธรรมขอม ซึ่งมีซากโบราณสถาน โบราณวัตถุมากมายและเป็นที่น่าสนใจ

ดังนั้นการศึกษา สังเคราะห์ ร่องรอยอารยธรรมขอมใน 3 อำเภอที่นำเสนอไปในบทที่ 3 แล้วนั้น จะพบว่า มีหลักฐานหลงเหลือมากมาย แม้ว่าจะถูกแปรสภาพ ปรับเปลี่ยนและพังทลายไปกับกาลเวลาและผู้คน

ร่องรอยอารยธรรมขอมที่พบ เป็นอิทธิพลของอารยธรรม 2 ใน 2 ยุคด้วยกัน คือ ยุคขอม ตามคติศาสนาฮินดู มีการสร้างปราสาทหิน เริ่มตั้งแต่สมัยนครวัด ราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 เป็นต้น มาพบทับหลังแบบนครวัดที่โบสถ์เก่าบ้านฉำ และปราสาทที่ทำจากอิฐของบ้านปราสาท และยอดปราสาทหินทราย จำนวน 2 ยอดทรงพุ่มของปราสาทบ้านปราสาทที่อยู่ในยุคเดียวกันกับ ปราสาทหินพิมาย ที่รับคติพุทธมหายาน อีกทั้งหลักฐานพระพุทธรูปอวิโลกิตศวร และพระพุทธรูปปางนาคปรก วังพระของเมืองโบราณจำปาศนคร ตลอดจนตำนานการเล่าขานถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งเหนือธรรมชาติของแต่ละหมู่บ้าน

ดังนั้นกล่าวได้ว่าผู้คนในชุมชนทั้ง 4 ชุมชนที่มีโบราณสถานโบราณวัตถุสมัยขอมอยู่ในชุมชนตนเอง ต่างรับรู้ว่ามีของเก่าและของโบราณอยู่และล้วนได้รับการถ่ายทอดจากเรื่อง และตำนานการเล่าขานจากรุ่นสู่รุ่นเกี่ยวกับโบราณสถานโบราณวัตถุ ดังปรากฏตำนานการเล่าของแต่ละพื้นที่ดังนี้

ตำนาน เรื่องเล่าในท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับอารยธรรมขอมโบราณกับผู้คนยุคปัจจุบัน

ตำนานการออกอาละวาดของว้าวหนู พระพาหนะของพระศิวะ ณ บ้านน้ำฉำ

ชาวบ้านน้ำฉำ รู้จักโบราณสถานในวัดมาตั้งแต่วัยเด็ก จากการสัมภาษณ์ทุกคนล้วนมีความทรงจำเกี่ยวกับวัดในวัยเด็ก มักมาวิ่งเล่นและทำกิจกรรมทุกอย่างที่วัด แต่ไม่ค่อยรู้และเข้าใจว่า ซากโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ปรากฏอยู่คืออะไร และสร้างขึ้นมาเพื่ออะไร ส่วนใหญ่เล่าว่าเมื่อก่อนมีแท่งหินทรายจำนวนมาก รวมทั้งทับหลังหลายชิ้น แต่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นหินจึงนำมิดมาลับ ทำให้ทับหลังที่มีแตกหัก และพุ่มพังไปตามกาลเวลา

นอกจากวิ่งเล่นกันแล้ว ยังได้รับฟังเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับตำนานและสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เรื่องที่ชาวบ้านน้ำฉำรู้ตรงกันทุกวัยคือ ตำนานการออกมาของว้าวหนูสีขาว วัวสีขาวซึ่งประดิษฐาน

อยู่ในโบสถ์ออกไปกินข้าวกลางวันของชาวบ้านที่บริเวณทุ่งนาในตอนกลางวัน

รุ่งเช้าชาวบ้านพบเห็นรอยการทำลายข้าวกล้า และเมื่อตามรอยและไปข้าว พบรูปปั้นของ
วัชรนุที่อยู่ในโบสถ์อื่นหนึ่งและมีใบข้าวเขียวสดติดอยู่ที่ปากของวั

ตำนานการเล่าขานนี้ เป็นที่รู้จักของทุกคนในหมู่บ้าน แต่ต่อมา รูปปั้นวัชรนุดังกล่าวหายไป
โดยไม่มีใครทราบ นอกจากนี้ยังเล่าขานกันถึงความลึกลับและอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของ
พระพุทธรูปในโบสถ์หลังเก่า ว่าชาวบ้านพยายามรื้อถอนและจะสร้างโบสถ์ให้สวยงาม แต่มีอันทำ
ให้ไม่สามารถสร้างโบสถ์บริเวณอื่นได้เลย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างโบสถ์บริเวณที่เป็นเจดีย์เก่า

เนื่องจากในวัดมีพระพุทธรูปงดงามหลายองค์ และของเก่ามากมาย ทำให้ชาวบ้านที่หลงคิด
ต้องการเป็นเจ้าของและมาขโมยขุดแต่ง จำนวน 3 คน 4 คน จากคนในหมู่บ้าน และอีกหนึ่งคน
หมู่บ้านอื่นมาขโมย และตัดเศียรพระไป ทำให้เสียชีวิตและมีอันเป็นไป ชาวบ้านรู้และเล่าขาน
ลูกหลานว่า “คนพวกนั้นทำไม่ดีจึงมีอันเป็นไปอย่าไปเอาเป็นเยี่ยงอย่าง แม้จะมีการสร้างโบสถ์ใหม่
แต่ชาวบ้านยังคงสร้างโบสถ์ไม่รูปแบบสวยงาม เขียนฝาผนังงดงาม และทุกคนรู้ทั่วกันว่าการขอพร
และต่อชะตาจะได้ผลดียิ่ง นำมาสู่การประกอบพิธีกรรม เกิดความเชื่อและศรัทธาของผู้คนถึงความ
ศักดิ์สิทธิ์ หากชาวบ้านจะเดินทางไปทำธุระ สอบเรียน ติดต่อราชการ หรือ ทำการงานต่างถิ่น มักนำ
ลูกหลานมากราบขอพร และประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับอายุ โชคชะตาของผู้คนในชุมชน ความเชื่อ
และความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อโบราณสถานในหมู่บ้านคือ ใช้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังชื่อที่ชาวบ้าน
น่าจะเรียกกันคือ โบสถ์เทวดาสร้าง นั่นเอง

ตำนานเรือล่มที่บ้านพันดุง

ชาวบ้านพันดุงปัจจุบันเล่าขานลูกหลานถึงที่มาของชื่อหมู่บ้านพันดุงว่า มีที่มาจาก
ตำนานเรือล่ม สันนิษฐานว่าบริเวณนี้เป็นทะเลมาก่อน และต่อมาเรือสำเภาจีนลำนี้ขโมยของมีค่า
จากวังเป็นทองคำและ นำทองคำลงเรือบรรทุกมาเต็มลำ จำนวน 1,000 คูล(มาตราชั่งสมัยนั้น)
เมื่อมาถึงยังหมู่บ้านพันดุงเกิดเหตุทำให้เรือสำเภาล่ม เรือรกรากล่มของเรือได้รับการเล่าขานสู่
ลูกสืบหลาน เมื่อมีการตั้งหมู่บ้าน จึงนำตำนานทองคำจำนวน 1,000 คูล มาเป็นชื่อหมู่บ้าน แล้วเพี้ยนมา
เป็นพันดุง ปัจจุบันหินที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นหัวเรือที่ล่มยังปรากฏอยู่ที่บ้านนายยนต์ จิมสันเทียะ

ตำนานการเกิดบ้านพันดุงมีการเล่าขานยาวนานถึงการติดต่อค้าขายกับอินเดียโบราณและ
เมืองอื่น ๆ ที่อยู่ในแถบนี้ และชาวบ้านเพิ่มความเชื่อมั่นมากขึ้นเมื่อขุดพบหลักฐานศิลาจารึก
ใบเสมา เป็นอักษรปัลลวะกล่าวถึงการบูชาเทพ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 สมัยทวารวดี ทำให้
ชาวบ้านพันดุงมีความเชื่อว่าดินแดนแถบนี้เป็นเมืองโบราณที่ติดต่อกับอินเดียมานาน

ประวัติการพบปราสาทบ้านปราสาท

คุณตาฉับ ยศสันเทียะ อดีตกำนันตำบลหินดาด เล่าถึงประวัติการพบปราสาทว่าผู้ที่มาพบเห็นปราสาทเป็นคนแรก คือ นายพรานที่มาล่าสัตว์พร้อมกับลูกน้อง พบว่า บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีหนองน้ำชื่อว่า หนองอิงอน และมีผลไม้ป่ามากมายเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานจึงตัดสินใจอพยพย้ายจากอำเภอโนนไทยมาตั้งบ้านเรือนที่นี้ใกล้กับ ตัวปราสาท ในขณะนั้นคุณตาอายุเพียง 7 ขวบเท่านั้น

ต่อมามีคนอยู่มากขึ้นเรื่อย ๆ จึงนำนามปราสาทที่พบมาเป็นชื่อหมู่บ้าน ว่า บ้านปราสาท ตามปราสาทที่พบ ชาวตำบลหินดาด เรียกปราสาทแห่งนี้จนติดปากว่า “ยอดปราสาท” ซึ่งเป็นหลักฐานชัดเจนที่ยังคงเหลือฉายาส่องอดีตกาลความงามของปราสาทแห่งนี้ ว่าเป็นปราสาทรูปร่างคราวเดียวกันกับปราสาทหินพิมาย และพนมวัน

คุณตาฉับ ยศสันเทียะ เป็นผู้นำในการชักชวนชาวบ้านมาเก็บสะสมโบราณวัตถุจากตัวปราสาทของบ้านปราสาทเอาไว้เพื่อให้ลูกหลานได้รู้จักที่มาของชื่อหมู่บ้าน ส่วนหลักฐานและตำนานเกี่ยวกับการสร้างและความเชื่อเกี่ยวกับปราสาท

คุณตาฉับเล่าว่า รู้ตำนานการสร้างปราสาทจากการที่มีพระสงฆ์มาธุดงค์แล้วเข้าทรง พบว่าเจ้าเมืองที่มาสร้างปราสาทแห่งนี้ ชื่อ เจ้าอนุกุล พอสร้างเสร็จแล้วปล่อยให้ทิ้งร้างไปอยู่ที่วังสารแถบจังหวัดลพบุรี ในปัจจุบัน ส่วนหินที่นำมาสร้างปราสาทแห่งนี้นำมาจากอ่างซับประดู่

ตำนานเมือง “จำปานคร”

เมืองโบราณ “จำปานคร” มสศิริธ รัชญลักษณ์นันท์ และ อรุณศรี เบญจสิริเลิศ เรียบเรียงไว้ในหนังสือ ของดีโคราช เล่ม 2 เกี่ยวกับเมืองจำปานครว่า “จำปานคร” เป็นเมืองโบราณที่ปรากฏในตอนนี้นางอรพิมพลัดพรากจากท้าวปาจิต แล้วปลอมตัวเป็นชายเพื่อตามหาท้าวปาจิต สอบถามจนทั่วแล้วก็ไม่มีการรู้จักหรือเห็นเลย นางจึงเร่ร่อนไปในเพศชายตามลำพังจนกระทั่งมาถึงเมืองหนึ่งชื่อ “จำปานคร”

เมืองจำปานครที่นางอรพิมมาถึงนี้ พระมหากษัตริย์ผู้ครองเมืองมีพระราชธิดาสวยงามมาก แต่ไม่ทราบว่าเป็นอะไรตาย หมอคนใดก็ช่วยไว้ไม่ได้ ชาวเมืองพากันร้องไห้อาลัยรักนางอยู่

นางอรพิมรู้เข้าก็อยากจะช่วยดูแล ให้คนพาไปเฝ้าพระมหากษัตริย์ทูลขออนุญาตรักษา เมื่อพระองค์ทรงอนุญาต นางอรพิมได้ใช้เปลือกไม้ที่ได้จากป่าครารักษาท้าวปาจิตมาเคี้ยวฟันใส่พระราชธิดาจนฟื้นขึ้น พระมหากษัตริย์และพระญาติดีใจมาก ประทับใจกันว่าจะให้นางอรพิมอภิเษกกับพระธิดา แต่นางอรพิมบอญ่าเบี่ยงว่าขอเวลาสักปีหรือสองปีให้บวชเรียนและศึกษาศิลปศาสตร์ให้จบก่อน พระมหากษัตริย์จึงยอมตามใจ ไม่นานนักนางอรพิมจึงขอลาไปหาท้าวปาจิต

เรื่องราวของเมืองจำปาศครในความทรงจำของชาวบ้านหนองแวงยางเลื้อน และมีคนกล่าวถึงน้อยมาก มีเพียงซากคูเมือง ที่ยาวตามลำห้วย นับวันจะมีปรากฏซากคูเมืองให้เห็นแล้ว ชาวบ้านได้ขุดแต่ง และใช้ประโยชน์เหลือซากคูเมืองให้เห็นเป็นเพียงคันดินตามลำห้วยยาวไม่กี่เมตรเท่านั้น

ส่วนที่ตั้งของเมืองโบราณ “จำปาศคร” นั้น ปัจจุบันเหลือเพียงซากของแท่นพระสันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูป ทั้งตามคติฮินดู และพุทธ ชาวบ้านเรียกโนนเมืองแห่งนี้ว่า วังพระ มีชาวบ้านในเขตอำเภอด่านขุนทด และเทพารักษ์เดินทางมาประกอบพิธีกรรมในช่วงเดือน 5 ในวันสงกรานต์ของทุกปี มีการทรงและรำถวายผี และประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานนี้เพียงปีละ 1 ครั้งเท่านั้น ทั้งนี้โบราณวัตถุที่เคยมี ทั้งพระพุทธรูป แท่งศิवालึงค์ และรูปเคารพก็หายไป ทั้งนี้มีคนข้างนอกชุมชนมีความเชื่อว่าจะมีของเก่าหลงเหลือจึงเข้ามาขุดแต่ง ส่วนชาวบ้านเองไม่ค่อยมีใครเข้ามาบริเวณดังกล่าว เพราะกลัวอาถรรพณ์ในเรื่องเจ้าที่แรง ทั้งนี้เพราะลูกสาวของที่ดินปัจจุบัน ได้ผูกคอตาย และตั้งเป็นศาลเพียงตาให้ และมีการปรับต่างสภาพเมืองโบราณสถานให้ผิดแผกแตกต่างเดิมไปสิ้นเชิง คงเหลือเพียงแท่นพระ และมีการซ่อมแซมคร่อมไว้

จากตำนาน และความเชื่อของชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน จะพบว่า จะถ่ายทอดด้วยเรื่องเล่าและตำนาน การติดต่อค้าขายกับดินแดนที่อิทธิพลด้านอารยธรรมสูงกว่า เช่น อินเดีย จีน ที่บ้านพันดุง ตำนานความเชื่อเกี่ยวกับพหะพระนารายณ์ที่เป็นวัธนุที่บ้านน้ำคำ อำเภอขามทะเลสอ และความเชื่อเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมโบราณ อันมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราว และตำนานท้าวปาจิต กับ นางอรพิม ซึ่งท้าวปาจิตพระราชโอรสของกษัตริย์เมืองพระนคร และนางอรพิมซึ่งต่อมาท้าวปาจิตก็คือ เป็นพระเจ้าพรหมทัต และนางอรพิม คือ มเหสีพระเจ้าพรหมทัต แห่งเมืองวิมาละ เมืองขนาดใหญ่แห่งลุ่มน้ำมูล โดยมีมหาปราสาทหินพิมายเป็นศูนย์กลาง

จากหลักฐานทางโบราณคดี ทั้ง 4 ชุมชน พบว่า มีตำนาน และได้รับอิทธิพลของทั้งพระพุทธศาสนาแบบทวารวดีที่บ้านพันดุง วัฒนธรรมตามคติฮินดู เชื่อพระศิวะ ที่บ้านพันดุง และต่อมาปรับประยุกต์รับเอาความเชื่อและศรัทธาต่อคติพุทธศาสนาเถรวาท ดังเห็นได้จากการพบพระพุทธรูป ทั้งพระอวโลกิเตศวร พระรัตนตรัยมหายาน และพระปรัชญาปารมิตที่ที่บ้านสระพัง และพระนาคปรกที่วัดจบกอ ตำบลบ้านเก่า อำเภอ ด่านขุนทดอีกด้วย

นอกจากมีเรื่องเล่าและตำนานแล้วชาวบ้านในแต่ละชุมชนยังคงประกอบพิธีกรรมผสมผสานแบบพุทธเถรวาทกับอำนาจผี โบราณสถานดังกล่าวยังเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และยังคงประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตถึงพุทธถึงผี ส่วนใหญ่ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับรดน้ำในช่วงสงกรานต์ ยังคิดและเชื่อว่า ยังมีผลต่อศูนย์รวมจิตใจของแต่ละบุคคลในชุมชนจนปัจจุบัน

บทที่ 5

การสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการอยู่ร่วมกันกับอารยธรรมขอมโบราณ ของผู้คนในอำเภอขามทะเลสอ ด้านขุนทดและเทพารักษ์

กว่าพันปีที่ผ่านมาเลือกตั้งถิ่นฐานในดินแดนของจังหวัดนครราชสีมา พัฒนา ถ่ายทอด จากอดีตสู่ปัจจุบัน จนกลายเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญยิ่งที่เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา การคมนาคมและการท่องเที่ยว ปัจจัยหลักที่ทำให้เมืองนครราชสีมามีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุด ที่เป็นอย่างนอกจากเป็นประตูอีสานแล้ว ยังเป็นประตูสู่เส้นทางอารยธรรมขอมอันยิ่งใหญ่ กลายเป็นเอกลักษณ์ของเมืองแห่งมหาปราสาทในแถบอีสานใต้ และประเทศไทย

“ปราสาทหิน” ได้กลายเป็นคำขวัญสำคัญจังหวัดนครราชสีมา นครราชสีมาที่ถือเป็น อู่อารยธรรมขอมโบราณสำคัญของไทย โดยมีศูนย์กลางที่เมืองพิมายและปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถานทั้งตามคติฮินดู และพุทธศาสนา และยังคงปรากฏ ให้เห็นมาจนทุกวันนี้

ปราสาทหินทั้งหลายในแถบอีสานตอนใต้ มหาปราสาทปราสาทหินพิมาย เมืองขอมโบราณ ขนาดใหญ่ และปราสาทหินขนาดใหญ่ที่สุด แสดงถึงความรุ่งโรจน์รุ่งเรืองและทรงอิทธิพลสูงสุด ของอารยธรรมขอมในประเทศไทย นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศรู้จักชื่อเสียงและ เดินทางมาเยือนปราสาทหินพิมาย กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและเป็นต้นแบบการศึกษา อารยธรรมขอมในภาคอีสาน ปราสาทขอมน้อยใหญ่กระจายอยู่เกือบทุกอำเภอ จำนวนกว่า 30 กว่าแห่ง นครราชสีมาจึงมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุดที่เป็นเมืองแห่งมหาปราสาทขอม กลายเป็น ทั้งแหล่งท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ และเป็นที่มาของรายได้สำคัญส่วนหนึ่งของชาวอำเภอพิมาย มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อ และจัดเป็นประเพณีต่อเนื่องทุกปีในเทศกาล “เที่ยวพิมาย” ชาวพิมายได้สร้างและพัฒนาปราสาทหินให้เป็นอัตลักษณ์และเป็นตัวตนคนเมืองพิมายอย่างต่อเนื่อง แนวคิดการนำอัตลักษณ์นี้ไปยังอำเภอสูงเนินในกระทั้งร่วมกันจัดงาน “เทศกาลกินเขาคั่ว”

ร่องรอยความรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมในจังหวัดนครราชสีมาไม่ได้มีแค่ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมวัน และกลุ่มปราสาทหินอำเภอสูงเนินเท่านั้น ทว่าทั้งจังหวัดนครราชสีมา ยังมี ปราสาทขอมขนาดเล็ก อาทิ ปราสาทหินพนมวัน และปรากฏอุทยานหรือที่พักคนเดินทางมาก ถึง 37 แห่ง ไม่เว้นแม้แต่อำเภอขามทะเลสอ ด้านขุนทด และเทพารักษ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกัน

มีความสัมพันธ์ด้านการรับเอาวัฒนธรรมมายาวนาน แม้ว่าหลักฐานทั้ง 4 ชุมชน ยังคงปรากฏหลักฐานร่องรอยความเจริญในอดีตไม่มากนัก หากแต่ยังพอมองย้อนเห็นอดีตที่เคยรุ่งเรืองมาก่อนได้ชัดเจนระดับหนึ่งและชัดเจนมากยิ่งขึ้นเมื่อทีมผู้สังเคราะห์ได้รวบรวมข้อมูล สอบถามทัศนคติที่มีต่อการรับรู้การรับอิทธิพลอารยธรรมขอม ระบบคิดต่อโบราณสถานวัตถุที่มีอยู่ในชุมชน

การรับรู้ของผู้คนที่มีต่อปรากฏการณ์การจัดงานเทศกาลเที่ยวพิมายและเทศกาลกินเขาคั่วของสูงเนิน เป็นที่ประจักษ์แก่สายตานักท่องเที่ยวทั้งชาวต่างชาติ ชาวไทยและชาวโคราชเอง ซึ่งมีส่วนอย่างยิ่งที่ทำให้ชาวโคราชได้ภาคภูมิใจที่มีโบราณสถานที่ยิ่งใหญ่ และเป็นที่น่าสนใจไม่แพ้ปราสาทนครวัดของกัมพูชาก็ตาม

การสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการอยู่ร่วมกันกับอารยธรรมขอมโบราณ

ของผู้คนในอำเภอลำทะเมนชัย ด้านขุนทดและเทพารักษ์ในปัจจุบันและอนาคต

จากการศึกษาสภาพการรับรู้ของผู้คนใน 4 ชุมชนที่มีโบราณสถานโบราณวัตถุในชุมชนต่อการรับรู้พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่รับรู้ว่ามีโบราณสถานในชุมชน

ผู้นำบ้านน้ำฉ่ำมีการรับรู้ว่ามีโบราณสถานในชุมชนตนเอง ดีใจและภาคภูมิใจและต้องการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ท่องเที่ยวต่อไปหากเป็นไปได้ ส่วนชาวบ้านทั่วไปไม่ทราบว่าโบราณสถานที่มีอยู่ มีประวัติความเป็นมาและมีความสำคัญอย่างไร แต่รับรู้และได้ยินจากการเล่าตำนานที่พ่อแม่ถ่ายทอดอย่างปะติดปะต่อ แต่ยังเชื่อว่าโบราณสถานดังกล่าวยังคงความศักดิ์สิทธิ์จนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านในส่วนที่เป็นผู้นำอยากจะพัฒนาแต่ต้องรองบประมาณจากหน่วยงานภายนอกมาสนับสนุน

ส่วนชาวบ้านทั่วไปส่วนใหญ่มีแต่ความทรงจำที่เกี่ยวข้องในวัยเด็ก ไม่ได้ แต่ปัจจุบันการเกี่ยวข้องกับน้อย นอกจากคนที่มีความทุกข์และต้องการกำลังใจ หากจะพัฒนาโบราณสถานที่มีอยู่ให้เป็นรูปธรรม ชาวน้ำฉ่ำและชาวอำเภอลำทะเมนชัยให้ความสำคัญน้อยมาก ทั้งนี้ ผู้ปกครองระดับอำเภอ และผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นเคยจัดงาน แลกขว้างเกี่ยวข้องกับคำขวัญอำเภอ และฉลองครบรอบ 50 ปีอำเภอมานานแล้ว ส่วนใหญ่เน้นให้ความสำคัญกับคำขวัญ โคนมพันธุ์ดี และเมื่อเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา อำเภอลำทะเมนชัย ร่วมกับองค์กรบริหารส่วนจังหวัดและกองทัพบกได้จัดงานยิ่งใหญ่จากภูมิปัญญาการทำเส้นหมี่ของบ้านน้ำฉ่ำ จัดงานเทศกาลกินหมี่อย่างยิ่งใหญ่ และได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ส่วนโบราณสถานที่มี มีคนสนใจน้อย และเชื่อว่าไม่สามารถพัฒนาให้เหมือนพิมายหรือสูงเนินได้

ส่วนบ้านพันดุง รับรู้เรื่องโบราณวัตถุในชุมชนผ่านเรื่องเล่าและตำนานชื่อของหมู่บ้านมาจากตำนานเรือล่ม และรับทราบว่ามีการขุดพบใบเสมา แต่มอบให้กับกรมศิลปากรไปจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิทยาลัยราชภัฏ ชาวบ้านทั่วไปไม่ได้ให้ความสนใจ มีเพียงแกนนำและผู้อาวุโสของชุมชนที่มีความคิดและต้องการนำวัตถุโบราณกลับมาให้ชาวบ้านดูแล

ส่วนชาวบ้านปราสาท ทุกคนรับรู้ว่ามีบ้านมีปราสาทและเป็นแบบขอมรุ่นเดียวกันกับปราสาทหินพิมายสูงเนิน แต่ชาวบ้านไม่ค่อยสนใจและไม่ค่อยมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาปราสาทให้ดีกว่าเดิมแต่อย่างใด มีความคิดและมองปราสาทในชุมชนด้วยความไม่ภาคภูมิใจ และนำไปเทียบกับมหาปราสาทเหมือนปราสาทหินพิมายและพนมรุ้ง ส่วนใหญ่คิดว่าสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนไม่สวยพอ มองและรู้สึกเฉย ๆ กับปราสาทว่าเป็นเหมือนเป็นหินธรรมดา และปล่อยให้ผุพังตามกาลเวลา และอันตรายเมื่อมีข่าวลือถึงการพบของมีค่า เช่น ช้างทองคำหนัก 3 กิโลกรัม มีส่วนทำให้ของมีค่าในปราสาทมีคนมาขุดแต่ง ดิพระจนคอหักและไปขายนานแล้ว ยังคงเหลือเป็นซากปรักหักพังอย่างที่เห็น อย่างไรก็ตามมีความพยายามรวบรวมโบราณวัตถุเมื่อ 10 กว่าปีมาแล้ว นำโดยคุณตาเล็บ ยศสันเทียะอดีตกำนันตำบลหินดาด

ดังนั้นการอยู่ร่วมกันและการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของชาวบ้านปราสาทมีความเป็นไปได้ยาก ชาวบ้านที่มีที่ดินรอบ น้ำตั่วเลี้ยง เมื่อถูกถามถึงคิดอย่างไรกับปราสาท ชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่ค่อยภาคภูมิใจเช่น“มันเป็นเพียงหินธรรมดา มีขนาดเล็ก ไม่ใหญ่และสวยงามเหมือนปราสาทหินพิมาย ส่วนด้านการพัฒนาให้ดีขึ้นยังต้องรอความหวังจากหน่วยงานข้างนอก

จากการที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ว่าจะมีส่วนในการพัฒนาอย่างไรให้ปราสาทแห่งนี้ให้ดีขึ้น พบว่ากว่า 10 หลังคาที่มีพื้นที่ทำกินรอบปราสาท ยินดี และเต็มใจที่จะคืนพื้นที่ที่พวกเขาทำการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ให้กับทางปราสาทเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นชื่อของด่านขุนทดหรือไม่ให้ทรุดโทรมมากไปกว่านี้ ขอให้ยังคงความเป็นปราสาทให้อยู่ชั่วลูกชั่วหลาน ได้รู้ถึงที่มาที่ไปของชื่อบ้านปราสาทตลอดไปก็พอ

ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับปราสาทมีเพียงช่วงเดือน ห้าคือ สงกรานต์ ชุมชนจะใช้ที่นี่เป็นที่จัดกิจกรรมรดน้ำผู้อาวุโส และรดตัวปราสาทด้วยส่วนชาวบ้านสระพังมีโบราณวัตถุโดยบังเอิญเนื่องจากสันนิษฐานว่ามีกลุ่มคนไปขโมยมาฝังไว้ แต่ชาวบ้านมีความรักและภาคภูมิใจที่หมู่บ้านตนมรดกที่ทรงคุณค่า และประมาณค่าไม่ได้นี้เป็นของชุมชน การแสดงออกของชาวบ้านที่นี่แสดงถึงความรักความหวงแหน

โดยสร้างศาลาที่มั่นคง แข็งแรง มีผู้จัดดอกไม้ธูปเทียนอย่างดี และชาวบ้านจะพากันกราบไว้ขอพรในทุกวันพระอย่างต่อเนื่อง และพิธีกรรมขนาดใหญ่ มีการประชาสัมพันธ์ทั่วทั้งอำเภอ ด่านขุนทดในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งมีชาวบ้านมาสร้างน้ำพระขอพรด้วย

ชาวบ้านหนองแวงเล่าสืบต่อกันมาถึงตำนานเมืองโบราณจำปาศนคร และถูกบันทึกไว้ในทะเบียนชื่อของโรงเรียน แต่ต่อมาถูกทิ้งร้างและมีผู้คนขุดแต่งเมืองโบราณจนหมดสภาพ

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ และน่ากลัวจากผีคู่ ทำให้ชาวบ้านหนองแวงไม่ค่อยไปเกี่ยวข้องมากนัก ปล่อยให้เจ้าของที่ดินรอบ ๆ ขุดแต่งเปลี่ยนแปลงสภาพเมืองโบราณเหลือเพียงร่องรอยหลักฐานเมืองโบราณไม่กี่ชิ้น

จากการที่โรงเรียนขามทะเลสอวิทยา ได้นำตำนานการเล่าขานไปแสดงละครให้ครูและนักเรียนในเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมาฯ ทำให้ชาวบ้านหนองแวง และผู้คนใน 3 อำเภอ นี้ สนใจมากขึ้น และมีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนา รื้อฟื้นเรื่องเล่า และตำนานต่อเนื่อง

ภาพ 36 การแสดงละครประวัติศาสตร์ ชุด จำปาคนคร ของโรงเรียนขามทะเลสอวิทยา
เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2553 ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

**ความสัมพันธ์ของโบราณสถาน โบราณวัตถุ กับปราสาทสำคัญในจังหวัดนครราชสีมา
คือ ปราสาทพิมาย และกลุ่มปราสาทหินอำเภอสูงเนิน**

จากการศึกษาและสังเคราะห์การรับรู้เรื่องอารยธรรมขอมโบราณของชาวบ้านทั้ง 4 ชุมชนพบว่า ชาวบ้านรู้จักความยิ่งใหญ่ของปราสาทหินพิมาย และรู้จักกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางปราสาทหินของจังหวัดนครราชสีมาเป็นอย่างดี และทราบว่าโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับปราสาทหินพิมาย ทั้งนี้เป็นปราสาทที่สร้างด้วยความเชื่อและยุคสมัยเดียวกัน แต่ไม่พบว่ามีกิจกรรมที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่จะพัฒนาให้โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในชุมชนของตนมีการพัฒนาในอนาคต ทั้งนี้ส่วนใหญ่มองว่า มีหลักฐานน้อยและผุพัง ยากที่จะฟื้นฟูและพัฒนาขึ้นมาใหม่

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าทั้ง 4 ชุมชนมีผู้ที่ให้ความสนใจ และช่วยผลักดันในด้านของอารยธรรมขอม ในชุมชนของตนเองให้พัฒนา และก้าวไกลทัดเทียมในชุมชนอื่น ๆ นั้นน้อยมาก เพราะคนส่วนใหญ่จะไม่ค่อยให้ความสนใจ รู้และรับทราบแต่ไม่ช่วยกันพัฒนาให้รุ่งเรืองเหมือนที่อื่น ๆ ดังนั้นจึงเปรียบได้กับคำพูดที่ว่า

“ ขอมอยู่กับคน แต่คนไม่อยู่กับขอม”

ถ้าทุกคนในชุมชนหันมาให้ความสำคัญและสนใจในสิ่งที่ตนมีอยู่กันมากกว่านี้เชื่อว่า
อารยธรรมขอม ศิลปะอันงดงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุอันล้ำค่า ก็จะไม่เลือนลางหายไป

บรรณานุกรม

- จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาวและขอม, กรุงเทพฯ : ศยาม.
- ธวัชชัย สาครินทร์. นครราชสีมาโคราชของเรา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : มังกรการพิมพ์, 2542.
- พิสิฐ เจริญวงศ์และคณะ. ปราสาทพนมรุ้ง. พิมพ์ครั้งที่ 5. บุรีรัมย์ : โรงพิมพ์วินัย. 2548.
- สมชาติ มณีโชติ. “ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอีสานจากหลักฐานโบราณคดี”: เอกสารเผยแพร่
โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลุ่มที่ 2 :
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม :
2552.
- อารักษ์ สังหิตกุล . เมืองพิมาย. กรุงเทพฯ 2531.
- อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ์. นำเที่ยว 7 ปราสาทหินแห่งอีสานใต้. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2546
108 หน้า.

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรมและเก็บข้อมูลภาคสนาม

ประวัติคณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล	(ภาษาไทย) นางสาวปนัดดา พงศ์มาลี (ภาษาอังกฤษ) Miss Panudda Pongmalee
คุณวุฒิ	(ศศ.ม) สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
ตำแหน่ง	ครู
หน่วยงาน	โรงเรียนขามทะเลสอวิทยา
ที่อยู่	111/1 หมู่ 2 ตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา
โทรศัพท์/โทรสาร	0866485706
E-mail address	panada_youth@hotmail.com , panadayoung@gmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล	(ภาษาไทย) นางชนกานต์ นัดสันเทียะ (ภาษาอังกฤษ) Mrs.Chanakan Nadsanthea
คุณวุฒิ	(ศศ.ม) สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
ตำแหน่ง	ครู
หน่วยงาน	โรงเรียนขามทะเลสอวิทยา
ที่อยู่	181 หมู่ 2 ตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา
โทรศัพท์/โทรสาร	044397229 ,0819554840
E-mail address	chanakan40@hotmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล	(ภาษาไทย) นางอรุณศรี ศรีแก้ว (ภาษาอังกฤษ) Mrs.Aarunsri Srikaew
คุณวุฒิ	(ค.บ.) ศิลปศึกษา วิทยาลัยครูนครราชสีมา
ตำแหน่ง	ครู
หน่วยงาน	โรงเรียนขามทะเลสอวิทยา
ที่อยู่	180/1 หมู่ 2 ตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา
โทรศัพท์	0817253276 E-mail address : arunsri_tukta@hotmail.com